

ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ

EDİTÖR
Hilmiye AKSU
Hülya ARSLANTAŞ

© Copyright 2024

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Yayınevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN 978-625-375-250-7	Sayfa ve Kapak Tasarımı Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı Araştırma ve Yayın Etiği	Yayıncı Sertifika No 47518
Editörler Hilmiye AKSU ORCID iD: 0000-0001-6975-3172	Baskı ve Cilt Vadi Matbaacılık
Hülya ARSLANTAŞ ORCID iD: 0000-0002-3018-2314	Bisac Code SOC024000
Yayın Koordinatörü Yasin DİLMEN	DOI 10.37609/akya.3439

Kütüphane Kimlik Kartı
Araştırma ve Yayın Etiği / ed. Hilmiye Aksu, Hülya Arslantaş
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2024.
246 s. : resim, tablo. ; 160x235 mm.
Kaynakça ve Dizin var.
ISBN 9786253752507

GENEL DAĞITIM
Akademisyen Yayınevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Bilim ve bilimsel araştırmalar kendine özgü değerlere sahiptir. Alandan alana bazı farklılıklar olmasına karşın, bilim; olgusallık, gözlemsellik, deneysellik, sistemlilik, tekrarlanabilirlik, alenilik (araştırma sonuçlandıktan sonra), gizlilik (araştırma süreci sırasında), objektiflik, görecelik, doğruluk, yalınlık, mantıksallık, işlevsellik, seçicilik, genelleyicilik, özgünlük, gelişmecilik ve sosyallik gibi temel değerler üzerine kuruludur.

Bilim; akademisyenleri güven ilkesi ve sorumluluk bilincine dayalı olarak bilimsel değer ve ilkelere, etik tutum ve davranış standartlarına uygun hareket etme yükümlülüğü altına sokar. Bilimsel yayınlarda her bireyin değer ve onuruna saygı, gerçeği sunma, kursesuzu arayış esastır. Bu bağlamda temel değerler arasında; *akademik özgürlük ve özerklik, akademik dürüstlük, sorumluluk ve hesap verebilirlik, başkalarına saygı, temel hakların korunması ve liyakat* yer almaktadır. Etik olmadan bilim olmaz. Bilim insanlarının bilimsel araştırma ve yayınlarda akademik değerlerini korumaları ve etik değerlere aykırı davranışlarda bulunmamaları esastır. Bilimsel araştırma ve yayınlarda; *bilimsel çalışmanın dürüst yapıldığına, doğru temellere dayandırıldığına, araştırma verilerinin doğru yöntemlerle toplandığına, doğru istatistiklerin kullanıldığına ve sonuçların uygun rapor edildiğine, sonuçların yazılım, sunum ve paylaşımında profesyonel standartlara uyulduğuna* inanılır.

Bilim etiğinin temel ilkeleri olarak; *dürüstlük, tarafsızlık, bütünlük, dikkatlilik, açıklık, fikri mülkiyet (telif hakkı), gizlilik, güvenilir yayın, sorumlu mentorluk, meslektaşlara saygı, sosyal sorumluluk, ayrımcılıktan kaçınma, yeterlilik, yasallık, insan ve hayvan deneklerin korunması* sayılmaktadır. Son yıllarda bilgi kirliliğinin artışı ile birlikte özellikle sağlık alanında doğru ve güvenilir bilgiye erişim daha da önem kazanmıştır. Bu durum araştırma ve yayınlarda etik prensiplerin önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Bilim etiği, *bilimsel araştırma ve bilimsel yayın etiğinden* oluşmaktadır. *Bilimsel araştırma etiği*, bilimsel bir araştırmanın planlama ve raporlama sürecinde uyulması gereken etik kodlar olarak tanımlanmaktadır. *Bilimsel yayın etiği*, üretilen bilimsel bilginin yayınlanması sürecinde dikkat edilmesi gereken doğruluk, dürüstlük, açıklık, emeğe saygı gibi ahlaki değerleri ifade etmektedir. *Bilimsel araştırma ve yayın etiği* ise “*Bilimsel araştırma ve yayımların dürüstlük, açıklık, objektiflik, başkalarının bulgu ve sonuçlarına saygı gibi, temel ilkelere uygun biçimde yapılmasını sağlamayı amaçlayan ve bunun gerçekleşmesi için çalışmalar yapan uygulamalı etik alanı*” olarak tanımlanmaktadır.

Bilimsel gelişmelerin hızlı bir şekilde ilerlemesi nedeni ile birlikte Türkiye’de de araştırma ve yayın etiğinden son yıllarda sıklıkla söz edilmeye başlanmıştır. Her bilim insanının mutlaka araştırma ve yayın etiği ile ilgili özel bir eğitimden geçmelerinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu gereklilik nedeniyle Yüksek Öğretim Kurumu bütün lisansüstü eğitimlerine araştırma ve yayın etiği derslerinin konulmasını ve her öğrencinin bu dersleri almasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle bütün disiplinlerin özelliklede sağlık alanında çalışan araştırmacıların araştırma ve yayın etiği ile ilgili güncel bilgileri izlemesi bir zorunluluk ve sorumluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bu kitapta; *araştırma ve yayın etiği ile ilgili giriş ve genel kavramlar, araştırmanın her aşamasında izlenmesi gereken etik ilkeler, araştırmanın her aşamasında uyulması gereken temel etik standartlar, araştırma aşamalarında yapılan etik ihlaller, bilimde etik tavrın standartları, araştırma ve yayın etiği açısından bilimsel saptırmalar ve yanıltmalar, bilimsel yazarlık ve yazarlık ile ilgili yapılan etik ihlaller ve hatalar, yayın etiği açısından yazardan kaynaklanmayan etik dışı hatalar, taraf tutma (bias), bilimsel saptırma, yanıltma nedenleri ve önlenmesi, araştırma etiğinin, kuralların ve düzenlemelerin tarihsel gelişim süreci (uluslararası görünüm), araştırma ve yayın etiği ile ilgili ulusal ve uluslararası mevzuat/yasal düzenlemeler, intihal programları ve kaynak yazma şekilleri, savunmasız gruplarda etik dışı davranışlar ve uygulamalar ile araştırma ve yayınlarda üretken yapay zeka kullanımı ve etik konu başlıklarından söz edilmiştir.*

Bu kapsamda birkaç özel teşekkürümüz bulunmaktadır.

Kitabın basım sürecindeki titiz çalışmaları için Akademisyen Yayınevi çalışanlarına,

Kitap bölümlerinin ortaya çıkmasını sağlayan alanında yetkin kıymetli bilim insanları tüm hocalarımıza; *titiz çalışmaları ve emekleri için içten teşekkürlerimizi sunarız.*

Kitabın meslektaşlarımıza ve öğrencilerimize yararlı olması dileklerimizle...

Aydın, 2024

Editörler

Prof. Dr. Hilmiye AKSU

Prof. Dr. Hülya ARSLANTAŞ

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1	Araştırma ve Yayın Etiğine Giriş ve Temel Kavramlar1 <i>Yıldız DENAT</i>
BÖLÜM 2	Araştırmanın Her Aşamasında İzlenmesi Gereken Etik İlkeler ..13 <i>Filiz ABACIGİL</i>
BÖLÜM 3	Araştırmanın Her Aşamasında Uyulması Gereken Temel Etik Standartlar.....31 <i>Nurdan GEZER</i> <i>Hatice ÖNER</i>
BÖLÜM 4	Araştırma Aşamalarında Yapılan Etik İhlaller53 <i>Seher SARIKAYA KARABUDAK</i>
BÖLÜM 5	Bilimde Etik Tavrın Standartları67 <i>Belma TOPTAŞ ACAR</i>
BÖLÜM 6	Araştırma ve Yayın Etiği Açısından Bilimsel Saptırmalar ve Yanıltmalar79 <i>Hülya ARSLANTAŞ</i>
BÖLÜM 7	Bilimsel Yazarlık ve Yazarlık İle İlgili Yapılan Etik İhlaller ve Hatalar99 <i>Hilmiye AKSU</i>
BÖLÜM 8	Yayın Etiği Açısından Yazardan Kaynaklanmayan Etik Dışı Hatalar.....111 <i>Sevgi ÖZSOY</i>
BÖLÜM 9	Taraf Tutma (BIAS)127 <i>Zekiye KARAÇAM</i>
BÖLÜM 10	Bilimsel Saptırma, Yanıltma Nedenleri ve Önlenmesi.....147 <i>Emine GERÇEK ÖTER</i>

BÖLÜM 11	Araştırma Etiğinin, Kuralların ve Düzenlemelerin Tarihsel Gelişim Süreci161 <i>Muazzez ŞAHBAZ</i>
BÖLÜM 12	Araştırma ve Yayın Etiği İle İlgili Ulusal ve Uluslararası Mevzuat/Yasal Düzenlemeler183 <i>Tuğba DÜNDAR</i>
BÖLÜM 13	İntihal Programları ve Kaynak Yazma Şekilleri.....193 <i>Emel TUĞRUL</i>
BÖLÜM 14	Araştırma ve Yayınlarda Üretken Yapay Zeka Kullanımı ve Etik.....209 <i>Ebru BULUT</i>
BÖLÜM 15	Savunmasız Gruplarda Etik Dışı Davranışlar ve Uygulamalar221 <i>Hüsniye ÇALIŞIR</i>

YAZARLAR

Prof.Dr. Filiz ABACIGİL

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD.

Prof.Dr. Yıldız DENAT

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik
Esasları AD.

Arş.Gör.Dr. Belma TOPTAŞ ACAR

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Hemşirelik Fakültesi, Doğum-Kadın
Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD.

Arş.Gör.Dr. Tuğba DÜNDAR

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Hemşirelik Fakültesi, Doğum-Kadın
Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD.

Prof.Dr. Hilmiye AKSU

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Hemşirelik Fakültesi Doğum-Kadın
Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD.

Doç.Dr. Nurdan GEZER

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Hemşirelik Fakültesi, Cerrahi
Hastalıkları Hemşireliği AD.

Prof.Dr. Hülya ARSLANTAŞ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Hemşirelik Fakültesi, Ruh Sağlığı ve
Hastalıkları Hemşireliği AD.

Doç.Dr. Seher SARIKAYA

KARABUDAK
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Hemşirelik Fakültesi, Çocuk Sağlığı
ve Hastalıkları Hemşireliği AD.

Arş.Gör.Dr. Ebru BULUT

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Hemşirelik Fakültesi, İç Hastalıkları
Hemşireliği AD.

Prof.Dr. Zekiye KARAÇAM

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik AD.

Prof.Dr. Hüsnüye ÇALIŞIR

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Hemşirelik Fakültesi, Çocuk Sağlığı
ve Hastalıkları Hemşireliği AD.

Dr.Öğr.Üyesi Muazzez ŞAHBAZ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik
Esasları AD.

Doç.Dr. Emel TUĞRUL

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik
Esasları AD.

Prof.Dr. Emine GERÇEK ÖTER

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Hemşirelik Fakültesi, Doğum-Kadın
Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD.

Doç.Dr. Hatice ÖNER

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Hemşirelik Fakültesi, Ruh Sağlığı ve
Hastalıkları Hemşireliği AD.

Prof.Dr. Sevgi ÖZSOY

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Hemşirelik Fakültesi, Doğum-Kadın
Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD.

BÖLÜM 1

ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİNE GİRİŞ VE TEMEL KAVRAMLAR

Yıldız DENAT¹

GİRİŞ

Bilim, akademisyenleri güven ve sorumluluk temelli bir anlayışla etik değerlere bağlı hareket etmeye yönlendiren bir disiplindir. Bilimin temel amacı, bilginin ilerlemesi ve insanlığın ortak yararına katkı sağlamaktır. Fakat etik ilkelere uygun olmayan bir bilim hem bilime olan güveni zedeler hem de toplumsal zararların ortaya çıkmasına neden olur. Bu nedenle bilimsel çalışmalar, etik tutum ve davranış ilkelerine uygun olmak zorundadır. Bilim ve etik, ayrılmaz bir bütünün iki parçasıdır. Etik ilkelere yoksun bir bilimsel çalışma, ne kadar metodolojik olarak doğru olursa olsun, bilimsel geçerliliğini yitirir. Bu bağlamda, “etik olmadan bilim olmaz” yaklaşımı, bilimsel çalışmaların temelini oluşturan evrensel bir ilke olarak karşımıza çıkar (1).

Bilimsel çalışmaların temel taşlarından biri olan araştırma ve yayın etiği, bilimsel araştırmaların güvenilirliği ile akademik dünyada güven ortamının korunmasında merkezi bir öneme sahiptir. Araştırma ve yayın etiği; bilimsel bilginin güvenilirliğini, şeffaflığını ve evrensel kabulünü sağlamak için rehberlik eden ilkelere dayanır. Bu disiplin, bilginin üretilmesi, yayılması ve paylaşılmasında doğruluk ve dürüstlüğü sağlanması amacıyla belirlenmiş normlar bütünüdür. Araştırma etiği, bilimsel çalışmaların sadece teknik doğruluğunu değil, aynı zamanda ahlaki ve sosyal boyutlarını da kapsar. Tarihsel olarak araştırma etiği, bilimsel hırs ve etik ikilemler arasındaki dengenin korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Ancak son yıllarda teknoloji ve küreselleşmenin etkisiyle bu alandaki tartışmalar hem çeşitlenmiş hem de derinleşmiştir. Yayın etiği ise bu süreçte üretilen bilginin paylaşımı sırasında karşılaşılan etik sorunlara odaklanır. Bilimsel çalışmaların kopyalanması, sonuçların çarpıtılması ya da yazar katkılarının yanlış beyan edilmesi gibi etik ihlaller, yalnızca bireysel bir sorumluluk ihlali değil, aynı zamanda bilimsel topluluklara

¹ Prof.Dr. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Esasları AD., denat09@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-9633-8951

da yalnızca bireysel düzeyde değil, kolektif düzeyde de ciddi sonuçlara yol açabilir. Veri manipülasyonu, intihal ve sahtecilik gibi etik dışı davranışlar, bilimsel literatürde derin izler bırakmakta ve bazen geri döndürülemez zararlar doğurmaktadır. Bu tür ihlaller, bilimsel ilerlemenin hızını yavaşlatmakla kalmaz, aynı zamanda etik değerlerin göz ardı edilmesi durumunda karşılaşılabilecek toplumsal güven kaybını da beraberinde getirir. Bu bağlamda, bilim insanlarının etik sorumluluklarını yerine getirmesi ve akademik camiada bu bilincin yaygınlaştırılması, bilimsel ilerlemenin sürdürülebilirliği açısından elzemdir.

Sonuç olarak, araştırma ve yayın etiği sadece bir dizi kuraldan ibaret değildir; bilimsel çalışmalarda kaliteyi ve güveni artıran bir yol haritasıdır. Etik bir bilimsel kültür, hem bugün hem de gelecekte bilimsel gelişmelerin temel taşıdır.

KAYNAKLAR

1. İnci O. Bilimsel Yayın Etiği. *Türk Kütüphaneciliği*. 2015; 29 (2): 282-295.
2. Atsü S. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği. *ADO Klinik Bilimler Dergisi*. 2011; 5 (1): 764-769.
3. Ahuja VK. Research and Publication Ethics: Some Reflections. Ahuja VK and Baishya K (ed) in: *Research and Publication Ethics* Assam: National Law University and Judicial Academy; 2024. p.1-29.
4. Sharma RN. Research And Publication Ethics: A Philosophical Perspective. Ahuja VK, Baishya K, (eds). In: *Research and Publication Ethics*. Assam: National Law University and Judicial Academy; 2024. p. 30-74.
5. Ürker O, Çobanoğlu N. Yaşam Bilimlerinde Araştırma ve Yayın Etiği. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık*. 2011; 62: 62-66.
6. Esmer Y, Özdaşlı K. Bilimsel araştırmalarda etik: Kavramlar ve ilkeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 2023; 13(3): 397-409.
7. Uzbay T. *Bilimsel Araştırma Etiği*. Ankara: Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 4. Ulusal Sempozyumu; 2006. p.19-26.
8. Esenlik E, Bolat E. Klinik ve bilimsel araştırmalarda etik kurallar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 2010; 1 (2): 125-133.
9. Law Cornell Wex. *Ethics*. Available from: <https://www.law.cornell.edu/wex/ethics> (Accessed 8th August 2024)
10. Çobanoğlu N. Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği. Ankara: Eflatun Yayınevi; 2009. p. 10.
11. BBC. Introduction to Ethics. Available from: https://www.bbc.co.uk/ethics/introduction/intro_1.shtml (Accessed 7th August 2024).
12. Akkaya B. Etik, Bilim Etiği ve Akademik Etik. Baskan GA, Cemaloğlu N (eds). *Yükseköğretim Üzerine Düşünmek içinde*. 1. Baskı. Ankara: Pegem Akademi; 2020.
13. Uçak NÖ, Birinci HG. Bilimsel etik ve intihal. *Türk Kütüphaneciliği*. 2008; 22: 187-204.
14. İnci O. Bilimsel yayın etiği ilkeleri, yanıltmalar, yanıltmaları önlemeye yönelik öneriler. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık*. 2009; 69-89.
15. Oğuz NY. Bilimsel yayın etiği. *Klinik Psikiyatri*. 1999; 2: 153-159.
16. Arda B. Etik açıdan bilimsel araştırma ve yayın etiği. *Dermatopatoloji Dergisi*. 1994; 3: 146-149.
17. Uzbay T. Bilimsel Araştırma Etiği. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık*. 2006; 19-26.
18. Ana Britannica. Genel Kültür Ansiklopedisi. Cilt 8. İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş.; 2000. p. 343.
19. Eren Z. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği. Oğuz E (ed.) *Eğitimde Araştırma Yöntemleri içinde*.

Ankara: Eğiten Matbaacılık; 2020.

20. Kılınç İ, Ağraş S. İş etiği. Ergun-Özler D (ed). *Örgütsel Davranışta Güncel Konular içinde*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım; 2012. p. 65-79.
21. WHO. Ensuring Ethical Standards and Procedures for Research With Human Beings. Available from: <https://www.who.int/activities/ensuring-ethical-standards-and-procedures-for-research-with-human-beings> (Accessed 8th August 2024).
22. Casebeer WD. Scientific Ethics. Available from: <https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/scientific-ethics> (Accessed 7th May 2024).
23. Hammersley M. On ethical principles for social research. *International Journal of Social Research Methodology*. 2015; 18(4): 433-449.
24. Resnik DB. Bilim etiği. 1st ed. İstanbul: Ayrıntı Yayınları; 2004.
25. Demirkasimoğlu N. Bilimsel araştırma ve yayın etiği. Cemaloğlu N, (ed). *Bilimsel Araştırma Teknikleri ve Etik içinde*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık; 2020.
26. TÜBA. Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları; 2002.
27. Demir İ. Bilimsel araştırmada etik. Böke K (ed). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde*. İstanbul: Alfa Yayıncılık; 2009. p. 31-59.
28. Resnik DB. What is ethics in research and why is it important? Available from: <https://www.niehs.nih.gov/research/resources/bioethics/whatis/index.cfm> (Accessed 20th May 2024).
29. YÖK. Yükseköğretim Etik Davranış İlkeleri. Available from: <http://gazi.edu.tr/posts/download?id=113883> (Accessed 2nd May 2024).

BÖLÜM 2

ARAŞTIRMANIN HER AŞAMASINDA İZLENMESİ GEREKEN ETİK İLKELER

Filiz ABACIGİL¹

GİRİŞ

Toplumların sosyal ve ekonomik yönden gelişmelerinde bilime bakış açıları, bilimsel yöntemleri kullanmaları ve bilimsel verilere yönelik yaklaşımları önemli bir yere sahiptir (1). Tarihte bilimsel çalışmalar önemli pek çok sosyal fayda sağlamıştır. Ancak ikinci dünya savaşı sırasında biyomedikal deneylerde insanların istismarı, kamuoyunun dikkatini bu konulardaki etik sorunlara çekmiştir. Nuremberg savaş suçları mahkemelerinde toplama kamplarındaki mahkumlar üzerinde yapılan biyomedikal deneyler için Nuremberg kodları olarak adlandırılan standartlar hazırlanmıştır. Bu standartlar insanlar üzerinde yapılan araştırmaların etik kurallar çerçevesinde yürütülmesini amaçlayan daha sonraki pek çok kodun prototipidir (2).

Araştırma planlama ve uygulamada araştırmaya katılacak kişilerin sağlığının, esenliğinin, haklarının korunması gerekmektedir. Bu husus araştırmaların etik ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmesi ile sağlanır. İnsanlar üzerinde yapılacak araştırmalarla ilgili temel etik ilkeler, kişiye saygı, yararlılık ve adalet ile dürüstlük ve bütünlük ilkeleridir. Bu temel ilkeler ile birlikte araştırmanın doğru bilimsel yöntemlerle tasarlanması, katılımcıların bütünlüğünü koruyacak şekilde yürütülmesi, araştırmanın sonlandırılma ve çalışma sonuçlarının yayınlanmasında dürüst kalınması; elde edilen bilgilerin güvenilir olmasını ve insanlığın bu bilgiler çerçevesinde pek çok yarar elde etmesini sağlar. Araştırmaların bir protokol çerçevesinde planlanmasından, yürütülmesine ve yayınlanmasına kadar olan süreçte araştırmacılara düşen görevler bulunmaktadır. Araştırma planlarken, bilimsel araştırmaların temel ilkelerine (doğruluk, dürüstlük, açıklık, adillik, sorumluluk, titizlik, birey ve toplum yararına davranma, doğru nedensellik bağı kurma, yan tutmama, uygun

¹ Prof.Dr. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD., filizabaci@yahoo.com, ORCID iD: 0000-0003-4291-0013

SONUÇ

İnsan var olduğu günden itibaren hayatta kalabilmek ve daha iyi yaşayabilmek için doğayı ve sosyal çevresini anlama gereksinimi içinde olmuş, bunu gerçekleştirebilmek için gösterdiği çabalar bilimi doğurmuştur. Doğayı ve sosyal çevresini anlamak için bilgi edinme, bilgileri saklama ve aktarma süreçlerini kullanmıştır. Bu süreçler, kimi zaman insanlık için büyük fayda sağlarken kimi zaman zararlı sonuçlara da neden olabilmektedir. Bilimde ilerleme için bilimsel araştırmaların yapılması ve yayınlanması gerekir. İnsanlar üzerinde yapılacak araştırmalarda bilim insanının sorumluluğu; kişiye saygı, yararlılık ve adalet, dürüstlük ve bütünlük ilkelerinden ödün vermemek, araştırmaları doğru bilimsel yöntemlerle tasarlamak, katılımcıların bütünlüğünü koruyacak şekilde yürütmek, araştırmanın sonlandırılma ve çalışma sonuçlarının yayınlanmasında dürüst olmaktır. Ancak bu durumda etik ve bilimsel sorumluluklar yerine getirilmiş olur. Elde edilen bilgilerin güvenilir olması ve insanlığın bu bilgiler çerçevesinde kazanımlarının olması sağlanmalıdır. Bilim insanlarının araştırmalarını bilimsel ve etik standartlar çerçevesinde gerçekleştirebilmesi, yeterli eğitim, bilgi ve donanımlarının olması ile sağlanabilir. Bilimsel araştırma yapacak kişilere bilimsel araştırma sürecinde dikkat etmeleri gereken hususlar (araştırma öncesi, sırası ve sonrasında), araştırma metodolojisi, yazımı, yayımı sürecinde uyulması gereken etik kurallar konularında yeterli düzeyde eğitim verilmesi gerekir. Bu eğitimlerin lisans eğitim dönemlerinden itibaren teorik ve uygulamalı eğitimler şeklinde planlanması önerilmektedir. Öte yandan, yapay zeka kullanımı gibi yeni teknolojilerin kullanıma girmesinin getireceği riskleri de öngörecektir şekilde bu alanda kapsayıcı etik yönergelerin oluşturulması da bir gerekliliktir.

KAYNAKLAR

1. Uzbay T. Bilimsel Araştırma Etiği. Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık; 2006;19-26.
2. US Department Of Health And Human Services. Ethical Principles & Guidelines for Research Involving Human Subjects. 15.03.2024 tarihinde <https://www.hhs.gov/ohrp/regulations-and-policy/belmont-report/read-the-belmont-report/index.html> adresinden ulaşılmıştır.
3. Özsoy N. Araştırma etiği. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi; 2015;1(1): 2-8
4. Kansu E, Erzan A. Bilimsel araştırma ahlakı. In: Türkiye Bilimler Akademisi. Bilim Etiği El Kitabı. Erzan A (Ed.). TUBA Yayınları, Birinci Basım, Ankara, 2008.
5. The World Medical Association. Declaration of Helsinki. 15.03.2024 tarihinde <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-helsinki-ethical-principles-for-medical-research-involving-human-subjects/> adresinden ulaşılmıştır.
6. İyi Klinik Uygulama Kılavuzu. (15.7.2014). 10.05.2024 tarihinde http://www.klinikarastirmalar.org.tr/doc/file_311.pdf adresinden ulaşılmıştır.
7. Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Resmi Gazete. Sayı: 29041, Tarih: 25 Haziran 2014. 30 Mart 2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140625-3.htm> adresinden ulaşılmıştır.
8. Çakır B. Sağlık Araştırmalarında Bias (Yanlılık, Taraf Tutma): Tipleri, Sınıflandırılması, Nedenleri, Önleme Yöntemleri II. Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences; 2005; 25: 280-

288.

9. Aksakoğlu G. Sağlıkta Araştırma ve özümleme (3. Basım). Meta Basımevi. İzmir, 2013.
10. ALLEA All European Academies, Araştırmalarda Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu (ECOC), Berlin, 2018
11. Adsan D, Erzan A, Güriz A, Öztürk O. Bilimsel araştırmada etik ve sorunları. Türkiye Bilimler Akademisi TUBA yayınları. Tubitak Matbaası, 2002.
12. Esmer Y, Özdaşlı K. Bilimsel araştırmalarda etik: Kavramlar ve ilkeler. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi; 2023;13(3):397-409.
13. Yıldız F, Okyay P. Sağlık Araştırmalarında Deneysel Desenler ve Yan Tutma Kaynakları. Halk Sağlığı Uzmanlar Derneği Yayınları, Ankara, 2018
14. Tezcan S.G. Temel Epidemiyoloji. Hipokrat Kitapevi. Sözkese Matbaacılık, Ankara, 2017.
15. Dünya Tabipler Birliği Helsinki Bildirgesi, 15.05.2024 tarihinde <https://www.ttb.org.tr/images/stories/file/2013/helsinki.pdf> adresinden indirildi.
16. Eggertson L. Lancet retracts 12-year-old article linking autism to MMR vaccines. Canadian Medical Association Journal; 2010; 182 (4): 199-200.
17. Uluslararası Tıp Dergisi Editörleri Komitesi (ICMJE), Bilimsel Yayınlarda Yapay Zeka Kullanımı İle İlgili Öneriler, 15.06.2024 tarihinde <https://www.icmje.org/recommendations/browse/roles-and-responsibilities/defining-the-role-of-authors-and-contributors.html#two> adresinden ulaşılmıştır.
18. Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik, 15.06.2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/08/20110819-9.htm> adresinden ulaşılmıştır.
19. Yüksek Öğretim Kurumu Etik Davranış İlkeleri, 15.06.2024 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/hukuk-musavirligi/etik> adresinden ulaşılmıştır .
20. YÖK Üniversiteler Arası Kurul, Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, 18.06.2024 tarihinde https://www.uak.gov.tr/Documents/mevzuat/2023/uakBilimselArastirmaveYayinEtiğiYonergesi_05042023.pdf adresinden ulaşılmıştır.
21. Emanuel EJ, Wendler D, Grady C. An ethical framework for biomedical research. In: Emanuel EJ, Grady C, Crouch RA, Lie R, Miller FG, & Wendler D (Eds.). The Oxford textbook of clinical research ethics (pp. 123–135). 2008, Oxford, UK: Oxford University Press.
22. TC Sağlık Bakanlığı, Türkiye İla ve Tıbbi cihaz kurumu, İyi Klinik Uygulamaları Klavuzu, 2020, 15.06.2024 tarihinde <https://www.titck.gov.tr/mevzuat/2150> adresinden ulaşılmıştır.
23. Sallam M. ChatGPT Utility in Healthcare Education Research, and Practice: Systematic Review on the Promising Perspectives and Valid Concerns. Healthcare (Basel); 2023;11(6): 887.doi: 10.3390/healthcare11060887
24. WAME (Dünya Tıp Editörleri Birliği), WAME Recommendations on Chatbots and Generative Artificial Intelligence in Relation to Scholarly Publications 18.06.2024 tarihinde <https://wame.org/page3.php?id=106> ve <https://publicationethics.org/cope-position-statements/ai-author>, adresinden ulaşılmıştır.

BÖLÜM 3

ARAŞTIRMANIN HER AŞAMASINDA UYULMASI GEREKEN TEMEL ETİK STANDARTLAR

Nurdan GEZER¹, Hatice ÖNER²

“Bir kantar ilim, bir okka edebe muhtaçtır.”
Ebubekir Razi Eyvani (865-925)

GİRİŞ

“Bilim, doğru düşünme ve sistematik olarak bilgi edinme süreci” diye tanımlanmıştır. Bilimin amacı, evrende doğru bilgiyi yanlış bilgiden ayırarak onu sistematik bir şekilde insanlığın hizmetine sunabilmektir (1). Bu durumda bilimsel araştırma, bir sorunun ortaya konulması amacıyla, evrensel bilim yöntemleri kullanılarak konunun araştırılması, irdelenmesi ve değerlendirilmesidir (2). Bu değerlendirme, bilimsel araştırmaya, objektif olmaya ve bilgi toplamaya odaklanan sistematik bir süreçtir (3). Geçmiş çok derin olan bu olgunun tarihsel süreçte etkinliğinin var olmasında kuşkusuz bazı temel ilkeler söz konusudur. Nitelikli bir bilimsel araştırmanın taşınması gereken bazı özellikler vardır. Araştırmacının, çalışmanın planlanmasından başlamak üzere raporlanması ve yayınlanma sürecine değin bu standartları temel alması gerekir. Ancak bu doğrultuda bilimsel bilgi sağlıklı ve doğru ilkeler üzerine yapılandırılabilir. Aynı zamanda bu standartlar, özellikle bilimin bütünlüğüne, insan ve hayvan yaşamına zarar vermeden, araştırma faaliyetlerini etik olarak nasıl yürütecekleri konusunda araştırmacılara yol göstermesi açısından da önemlidir. Bu bağlamda, bilimsel araştırma standartları aynı zamanda, araştırmanın yürütülmesinde “bilimsel denetim” niteliği de taşımaktadır (4). Diğer taraftan araştırmacı, süreci sağlıklı ve istendik nitelikte yürütebilmesi için bazı sorumluluklarının olduğunu bilmekle de yükümlüdür. Tüm bunlar sistematik ve bilimsel yöntemi temel alan bir süreç içerisinde

¹ Doç.Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği AD., ngezer@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-8690-9052

² Doç.Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD., honer@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-6556-57

SONUÇ

Araştırmalarda etik standartlar, hem bireylerin haklarını koruma hem de güvenilir bilimsel bilgi üretme açısından vazgeçilmezdir. Standartların yokluğunda bilimsel araştırmaların kullanımı ve etkinliği ile ilgili pek çok sorunların ortaya çıkacağı bilinmektedir. Şeffaf ve güvenilir araştırma sonuçlarına ulaşmak için bir takım standartlar sistemine ihtiyaç vardır. Bilimsel bilginin üretim sürecinin her bir aşamasını kapsayacak şekilde geçerli olan bu standartlar, çalışmanın amacına ulaşip geçerli ve güvenilir bilimsel bilginin elde edilmesinde kolaylık sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

1. Esmer Y, Özdaşlı K. Bilimsel araştırmalarda etik: Kavramlar ve ilkeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*; 2023;13(3): 397-409. doi:10.5961/highereduc-ci.1291261
2. YÖK. Yükseköğretim kurumları etik davranış ilkeleri. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, 2014. (21.07.2624 tarihinde <https://kurul.odu.edu.tr/files/other/UniversitesYasamiEtikK/akademik-etik-ilkeler.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
3. Hoti I, Muka R. The Importance of knowing and applying the standards in a scientific research. *International Journal Educational Technology and Learning*; 2003;1(1):1-5. doi: 10.26448.2603.11.1.5
4. Kansu E, Ruacan Ş. Bilimsel araştırma ve yayın etiğinin temel ilkeleri. *Türk Plast Rekonstr Est Cer Derg*; 2006; 14(2): 82-86.
5. Shapin S. Science and the modern world. In: Hackett E, Amsterdamska O, Lynch M, Wajcman J. (eds.) *The handbook of science and technology studies* 3rd ed. Cambridge: MA: MIT Press; 2007. p.433-448.
6. İlğan A. Bilimsel araştırma ve yayın etiği. Selçuk Üniversitesi *Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*; 2008;19: 1-18.
7. Niemczyk EK, Rónay Z. Roles, requirements and autonomy of academic researchers. *Higher Educ Quertely*; 2623;77:327-341.
8. Erkuş A. Bilimsel araştırma sarmalı. Seçkin Yayıncılık; 2005
9. Özenç Uçak N, Gülşen Birinci H. Bilimsel etik ve intihal. *Türk Kütüphaneciliği*; 2008; 22(2): 187-264.
10. Dickersin K, Mayo-Wilson E. Standards for design and measurement would make clinical research reproducible and usable. *PNAS*; 2018; 115(11): 2590-2594 doi:10.1073/pnas.1708273114
11. Wilson-Wilde L. The international development of forensic science standards — A review. *Forensic Science International*; 2018; 288: 1-9. doi:10.1016/j.forsciint.2618.04.009
12. García Vacacela R, Mera Ortiz W, Villavicencio Bermudes N. Scientific research standards and policies: scientific mobility in America. *Espacios*; 2017; 38(44): 1-4.
13. Appelbaum M, Cooper H, Kline RB, et al. Journal article reporting standards for quantitative research in psychology: The APA Publications and Communications Board task force report. *American Psychologist*; 2018; 73(1): 3.
14. Babaoğlu AB, Tekindal M, Büyükuysal MÇ, et al. Epidemiyolojide gözlemsel çalışmaların raporlanması: STROBE kriterlerinin Türkçe uyarlaması. *Batı Karadeniz Tıp Dergisi*; 2021: 5(1): 86-93.
15. Özdemir M. Tanısal ve prognostik çalışmalar (STARD). In: Tazegül G, Yıldız F, Özlü C, Özde-

- mir M. (eds) Sağlık alanında yazım klavuzları: Kaliteli ve şeffaf yazım önerileri ve örnekleri. Akademisyen kitabevi; 2022. p.125-136.
16. Aşık Z, Özen M. Meta-Analiz basamakları ve raporlanması. TJFMPC; 2019;13(2): 232-240.
 17. Hooijmans C, de Vries R, Leenaars M, et al. The Gold Standard Publication Checklist (GSPC) for improved design, reporting and scientific quality of animal studies GSPC versus ARRIVE guidelines. Lab Anim; 2011; Jan;45(1):61. doi: 10.1258/la.2610.010130
 18. Çolak C, Parlakpınar H. Hayvan deneyleri: In vivo denemelerin bildirimi: ARRIVE Kılavuzu-Derleme. J Turgut Ozal Med Cent; Nisan 2012;19(2):128-131.
 19. Vlahov D. Transparent reporting of evaluations with nonrandomized designs (TREND) J Urban Health; 2004; Jun;81(2):163-4. doi: 10.1093/jurban/jth099.
 20. Pinnock H, Barwick M, Carpenter CR, et al. Standards for reporting implementation studies (StaRI) statement. *British Medical Journal*; 2017;356:i6795 doi: 10.1136/bmj.i6795
 21. Resnik DB. International standards for research integrity: an idea whose time has come? *Account Res*; 2009 July ; 16(4): 218–228. doi:10.1080/08989626903065350.
 22. Karatay M. Akademik etik. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*; 2022; 6(1): 196-214.
 23. Güz N. Araştırmada aktöre. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi| İstanbul University Faculty of Communication Journal; 2012; 9: 135-144.
 24. Esenlik E, Bolat E. Klinik ve bilimsel araştırmalarda etik kurallar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*; 2010;1(2): 125-133.
 25. Binici K. "Citation Style Language" Uygulaması: APA kaynak gösterme biçiminin Türkçe'ye adaptasyonu. *Bilgi Dünyası*; 2003;14 (2): 409-419
 26. Ethical-considerations-associated-with-qualitative-research-methods(<https://uksa.statisticsauthority.gov.uk/publication/ethical-considerations-associated-with-qualitative-research-methods> 2022 16.11.2224 tarihinde ulaşılmıştır.)
 27. Sağbaşı M., Erdoğan FA, Veri Toplama. 'içinde' ARLI Ö. (Ed) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği*, ss. 165-181 içinde, İstanbul. Milli Savunma Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı Merkez Basım ve Yayınevi; 2024
 28. Malterud, K. Qualitative research: Standards, challenges, and guidelines, *The Lancet*; 2001;358(9280): 483-488. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(01\)05627-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(01)05627-6)
 29. O'Brien BC, Harris I, Beckman TJ, et al. Standards for reporting qualitative research: A synthesis of recommendations, *Academic Medicine*; 2014; 89(9): 1245-1251. <https://doi.org/10.1097/ACM.0000000000000388>
 30. Borry P, Schotsmans P, Dierckx K. Empirical research in bioethical journals: A quantitative analysis. *Journal of Medical Ethics*; 2006; 32(4): 240-245. doi:10.1136/jme.2604.011478
 31. Mirza H, Bellalem F, Mirza C, Ethical Considerations in Qualitative Research Summary Guidelines for Novice Social Science Researchers, *Social Studies and Research Journal*; 2023; 11 (1): 441-449
 32. Rosnow RL, Rosenthal R. Quantitative methods and ethics. *Oxford Handbook of Quantitative Methods*. 2013. 32-54. <https://doi.org/10.1093/OXFORDHOB/9780199934874.013.0003>
 33. Mohajan, H. Quantitative research: A successful investigation in natural and social sciences. *Journal of Economic Development, Environment and People*; 2626;9(4): 52-71. doi:10.26458/jedep.v9i4.679
 34. Helmchen H. Ethics of clinical research with mentally ill persons. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*;2012;262(5): 441-452. doi:10.1007/s00406-011-0287-2
 35. Ajemba M N, Arene E C, Ensuring ethical approach to research, *Magna Scientia Advanced Research and Reviews*; 2022; 06(01): 046–050
 36. <https://www.felsefe.gen.tr/refleksivite-reflexivity-nedir/> (erişim tarihi 18.12.2024)
 37. Demirtepe Saygılı D. Refleksivite ve Etkileşim Açılımlarından Nitel Araştırmacı Olmanın Fırsatları ve Zorlukları. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 2021, 8(1), 1 –16. DOI: 10.31682/ayna.779041

BÖLÜM 4

ARAŞTIRMA AŞAMALARINDA YAPILAN ETİK İHLALLER

Seher SARIKAYA KARABUDAK¹

GİRİŞ

Bilimsel araştırmalarda dürüstlük temel ilkedir. Bir bilimsel çalışmanın planlama aşamasından basım aşamasına kadar tüm süreçlerinde araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulması esastır. Bu aşamalardan herhangi birinde araştırmanın zarar görmesine neden olan hatalar yapılabilmektedir. Bu hatalı durumlar “*disiplinsizlik ve düzensizlik*” ve “*bilimsel yanıtma*” olarak gruplandırılabilir (1).

“*Disiplinsizlik ve düzensizlik*”: Araştırmacıların düzenli ve disiplinli çalışmaması, dikkatsizlik özensizlik ya da acemiliği nedeniyle ortaya çıkan yanlışlar, hatalardır (1). Dürüst şekilde çalışan bir bilim insanı da hatalar yapabilir. Önemli olan bu hataların fark edildiği anda kabul edilmesi ve düzeltilmesidir. Yayınlanmış bir araştırmada da yapılan ve fark edilen hatalara yönelik düzeltme yazısının çıkarılması en kısa sürede yapılmalıdır. “*Dikkatsizlik, özensizlik ve acelecilik*” sonucunda ortaya çıkan hatalar bilimsel araştırma ve bilim insanı özellikleriyle bağdaşmaz ve hoş görülemez (2). Ancak eğitimle ve özenli çalışma ile düzeltilebilir.

“*Bilimsel yanıtma*”: İstemli, kasıtlı ve doğrudan aldatmaya yönelik eylemlerdir. Tüm bu eylemlere “*bilimde etik dışı ya da kusurlu davranış (scientific misconduct)*” denir (1,2). Araştırma suiistimali ya da etik dışı davranışlar araştırmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi, yazımı ve yayınlanması aşamasında pek çok şekilde karşımıza çıkabilmektedir. Bunlar araştırmanın bölümlerine göre aşağıda açıklanmıştır (3,4).

¹ Doç.Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD., ssarikaya@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-9039-5637

dini veya siyasi inançlar, cinsiyet veya yazarların diğer özellikleri veya ticari düşünceler tarafından etkilenmesine izin vermemelidirler. Değerlendirmelerinde nesnel ve yapıcı olmalı, düşmanca veya kışkırtıcı olmaktan ve iftira niteliğinde veya aşağılayıcı kişisel yorumlar yapmaktan kaçınılmalıdır. Görevlerini zamanında tamamlamalıdır. Dergilere, uzmanlıklarının gerçek bir temsili olan ve doğru olan kişisel ve profesyonel bilgiler sağlamalıdır. İnceleme sürecinde başka bir bireyin kimliğini kullanmanın ciddi bir suistimal kabul edildiği unutulmamalıdır (20).

SONUÇ

Bilimsel araştırmalar özellikle de sağlık alanında yapılan araştırmalar; sunulan hizmetin, tedavinin, maliyetlerin, müdahalelerin etkinliğini belirlemede, hastalıkların ya da sağlığı bozan durumların nedenlerini, risk faktörlerini belirlemede, yaklaşımların, girişimlerin, tedavilerin belirlenmesine yönelik kanıtların oluşturulmasında vb. çok önemli unsurlardır. Bu araştırma sonuçları direk insan sağlığını etkileyen tedavi, uygulama ya da yaklaşımlara yön vermektedir.

Araştırma süreçlerinde yapılan etik ihlaller, bilimin güvenilirliğini ve topluma olan katkısını doğrudan etkiler. Bilim insanlarının, araştırmaların her aşamasında etik kurallara bağlı kalması, hem bilimsel doğruluğun hem de toplum güveninin sağlanması için kritik önem taşır. Yazarlar, gözlemciler, danışmanlar, hakemler ve editörlerin tüm süreçlerdeki etik ihlalleri gözden geçirmesi, engellemesi, ortaya çıkarması ve bildirmesi gerekir. Bu yazı, araştırma aşamalarındaki temel etik ihlalleri özetlemektedir.

KAYNAKLAR

1. Uğurlu H. Bilimsel araştırmalarda etik. Ahi Evran Akademi Sosyal Bilimler Dergisi; 2020; 1(1), 67-78.
2. Ertekin C, Berker N, Tolun A, et al. Bilimsel araştırmada etik ve sorunları, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları; 2002; ISBN: 975-8593-12-9.
3. Research & Publication Ethics, A Complete Guide To Conducting & Publishing Research Ethically, Enogo Academy <https://www.enogo.com/academy> Erişim Tarihi: Ekim 2024.
4. İnci O, Türk Kütüphaneciliği; 2015; 29(2), 282-295.
5. Erzan A, İrzık G, Kansu E, et al. Bilim Etiği El Kitabı, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları; 2008; ISBN: 978-9944-252-16-4.
6. Yıldız F, Okyay P. Sağlık Araştırmalarında Yan Tutma (Bias) ve Yan Tutmanın Değerlendirilmesi. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi; 2019; 4(2):219-31. doi.org/10.35232/estudamhsd.557653
7. Yükseköğretim Kurumları (YÖK) Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi; 2018, <https://www.yok.gov.tr/Documents/Mevzuat/yuksekokretim-kurumlari-bilimsel-arastirma-ve-yayin-etigi-yonergesi.pdf>, Erişim Tarihi Ekim 2024.
8. TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği; 2018, https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/3654/277_bk-ek_7.odt.pdf, Erişim Tarihi Ekim 2024

9. Eun Seong Hwang, Eun Hee Cho, Young-Mog Kim, Kibeom Park, et al., Manual for Research and Publication Ethics in Science and Engineering, Korean Federation of Science and Technology Societies; 2016; ISBN 978-89-5938-345-0 93190.
10. İnci O, Bilimsel Yayın Etiği İlkeleri, Yanıtlmalar Yanıltmaları Önlemeye Yönelik Öneriler, Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık; 2009; 69-90.
11. Esmer Y, Özdaşlı K. Bilimsel araştırmalarda etik: Kavramlar ve ilkeler. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science;2023;13(3), 397-409. doi.org/10.5961/highe-redusci.1291201
12. Roy A., Rana L., Ethics in Research & Publication;2020; ISBN: 978-81-946804-1-3, doi.org/10.472111/book.2020.9788194680413
13. COPE Report, Guidelnes On Good Publication Practice;1999; 43-47.
14. COPE Guidelines: A Short Guide to Ethical Editing for New Editors,Version 2; 2019). <https://publicationethics.org/>
15. What is Plagiarism? 2017, <https://www.plagiarism.org/article/what-is-plagiarism> , Erişim Ekim 2024.
16. TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Telif Hakları Genel Müdürlüğü, Telif Hakkı Kaç Yıl Süreyle Korunur? <https://telifhaklari.ktb.gov.tr/TR-332373/telif-hakki-kac-yil-sureyle-korunur.html#:~:text=Koruma%20s%C3%BCresi%2C%20eser%20sahibi%20ya%C5%9Fad%C4%B1%C4%9F%C4%B1,kalan%C4%B1n%C4%B1n%20%C3%B6l%C3%BCm%20tarihi%20esas%20al%C4%B1n%C4%B1r> , Erişim Tarihi Ekim 2024
17. ICHMJE, Defining the Role of Authors and Contributors <https://www.icmje.org/recommendations/browse/roles-and-responsibilities/defining-the-role-of-authors-and-contributors.html> , Erişim Tarihi: Ekim 2024.
18. ICMJE, Overlapping Publications, <http://www.icmje.org/recommendations/browse/publishing-and-editorial-issues/overlapping-publications.html> , Erişim Tarihi Ekim 2024.
19. Dünya Tabipleri Birliği Helsinki Bildirgesi, 2013, <https://www.ttb.org.tr/images/stories/file/2013/helsinki.pdf>
20. COPE Ethical Guidelines for Peer Reviewers, 2013, <https://publicationethics.org/files/Peer%20review%20guidelines.pdf>

BİLİMDE ETİK TAVRIN STANDARTLARI

Belma TOPTAŞ ACAR¹

GİRİŞ

Merak edilen şeyler üzerine düşünme ve onunla alakalı olarak bilgi edinme sürecine bilim adı verilir. Bilimsel araştırma ise; bir problemin ortaya çıkarılması, konunun araştırılması, incelenmesi ve değerlendirilmesidir. Bilimsel araştırma için bazı kurallara uymak gerekmektedir. Bilim insanlarının araştırma sürecinde uyması gereken etik ilkeler ve uzak durmaları gereken etik dışı davranışlar yer almaktadır. Bu durum; bilim etiği olarak adlandırılmaktadır. Bilim etiğine uygun yapılan araştırmalar daha güvenilir ve daha doğru sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bilim etiğine uygun davranmak, hem araştırmacıları hem de araştırmayı ilgilendiren bilim dalını daha değerli bir hale getirmektedir (1).

Günümüzde bilimsel çalışmaların fazlasıyla yapıldığı görülmektedir. Sanal kütüphaneler, bilimsel makaleler, doktora ve yüksek lisans tezleri gibi internet vasıtası ile ulaşılabilecek kaynakların yanı sıra, kütüphaneler ve kırtasiyeler aracılığıyla da birçok bilgiye ulaşılabilmektedir. Ulaşılabilir bilimsel bilgilerin yoğunluğu bu bilgilere ulaşmayı ve yaymayı kolaylaştırmaktadır. Fakat bu durumlar beraberinde bazı sorunların oluşmasına da zemin oluşturmaktadır. Yanlış ve eksik bilgilerin de çok olması bu anlamda meydana çıkan sorunlardandır (2).

Etik, toplumlar tarafından kabul edilecek sosyal kuralların bir davranış ölçüsü olmasının yanı sıra, bir toplumda nasıl yaşanması gerektiğine rehberlik edecek standart ilkeler oluşturmayı amaç edinen ahlak felsefesidir. Toplumlarda etik davranışların kabul görme durumunun yüksek olması, etik olmayan davranışların ise benimsenmemesi, etik davranışların pekişmesine ve yaygınlaşmasına olanak sağlamaktadır (3).

Bu kitap bölümünde bilimde etik tavrın standartları olan; dürüstlük, dikkatlilik, açıklık, özgürlük, güven, eğitim, sosyal sorumluluk, yasallık, fırsat, karşılıklı saygı, verimlilik, insan ve hayvan haklarına saygı konularına yer verilmiştir.

¹ Arş. Gör. Dr. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Doğum-Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD., belma.toptas@adu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3070-9208

SONUÇ

Bilimsel araştırma ve yayın sürecinde, bilim insanı etik standartlara dikkat etmeli, doğruluk ve dürüstlükten asla vazgeçmemelidir. Bilim insanlarının etik standartlara uygun davranması araştırmanın yürütülmesi ve sonucunun yayınlanması süreçlerinde bilimin hedefine ulaşması noktasında son derece önemlidir. Etik değerler bireysel ve toplumsal sınırları aşarak uluslararası bir boyut kazanmıştır ve etik standartların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bilimde; dürüstlük, dikkatlilik, açıklık, özgürlük, güven, eğitim, sosyal sorumluluk, yasallık, fırsat, karşılıklı saygı, verimlilik, insan ve hayvan haklarına saygı gibi etik standartlar bulunmaktadır. Bilimde etik tavrın standartları bilinmeli ve bu standartlara uygun çalışmalar yapılmalıdır. Etik ihlallerinin gerçekleşmemesi için daha başlangıç aşamasında iken etik ile ilgili eğitim alınmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Esmer Y, Özdaşlı K. Bilimsel araştırmalarda etik: kavramlar ve ilkeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 2023;13(3):397-409. doi:10.5961/higheredusci.1291201
2. Uğurlu H. Bilimsel araştırmalarda etik. *Ahi Evran Akademi*. 2020;1(1):67-78.
3. Karatay M. Akademik etik. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*. 2022;6(1):196-214. doi:10.47525/ulasbid.1054488
4. Işık Öner A, Yıldız K. Bilimsel araştırmalarda etik dışı davranışların nedenleri ve çözüm önerileri. *İZÜ Eğitim Dergisi*. 2021;3(5):1-14. doi:10.46423/izujed.830639
5. Sevimli S. The importance of the ethical standards in terms of the development and implication of the science: social science ethics. In *reviving and re-writing ethics in social research for commoning the community*. *IGI Global*. 2024; 20-32. doi:10.4018/978-1-6684-8526-2.ch002
6. Resnik DB. *The Ethics of science an introduction*. London and New York: Routledge. 2005.
7. Menapace M. Scientific ethics: A new approach. *Science and Engineering Ethics*. 2019;25(4):1193-1216.
8. Hall CM, Ram Y. Research and publishing ethics and integrity. in *how to get published in the best tourism journals*. *Edward Elgar Publishing*. 2024:133-148 doi:10.4337/9781035300600
9. Akuffo AG. When the researched refused confidentiality: reflections from fieldwork experience in Ghana. *Journal of Academic Ethics*. 2023;21:567-589. doi:10.1007/s10805-023-09471-x
10. Dahal B. Framing integrity resolution: an integrative approach to academic ethics. *Journal of Academic Ethics*. 2024;1-18. doi:10.1007/s10805-024-09529-4
11. Weinbaum C, Landree E, Blumenthal MS, et al. *Ethics in scientific research*. Rand Corporation, California, USA. 2019.
12. Aydın İ. Akademik etik. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık; 2021.
13. Bos J. Research ethics for students in the social sciences. *Springer Nature*. 2020:1-287. doi:10.1007/978-3-030-48415-6
14. Levin N, Leonelli S, Weckowska D, et al. How do scientists define openness? Exploring the relationship between open science policies and research practice. *Bulletin of Science, Technology & Society*. 2016;36(2):128-141. doi:10.1177/0270467616668760
15. Resnik D. Openness in scientific research: A historical and philosophical perspective. *Journal of Open Access to Law*. 2023;11(1):1-12.
16. Khalil AT, Shinwari ZK, Islam A. Fostering openness in open science: An ethical discussion of

- risks and benefits. *Frontiers in Political Science*. 2022; 4:1-7. doi:10.3389/fpos.2022.930574
17. Fink G. Freedom of science. *Kybernetes*. 2019;49(7):1935-1952.
 18. Laylo A. Comparative analysis of acts on permissible restrictions on the freedom of science. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*. 2023;5(8):19-27. doi:10.37547/tajpslc/Volume05Issue08-05
 19. Esfeld M. Science and human freedom. New York, NY, USA: Palgrave Macmillan; 2020.
 20. De Ridder J. How to trust a scientist. *Studies in History and Philosophy of Science*. 2022;93:11-20. doi:10.1016/j.shpsa.2022.02.003
 21. İnci O. Bilimsel yayın etiği. *Türk Kütüphaneciliği*. 2015;29(2):282-295.
 22. Intemann K. Science communication and public trust in science. *Interdisciplinary Science Reviews*. 2023;48(2):350-365. doi:10.1080/03080188.2022.2152244
 23. Hendriks F, Kienhues D, Bromme R. (2016). Trust in science and the science of trust. Trust and communication in a digitized world: Models and concepts of trust research. *Springer*. 2016;143-159.
 24. Resnik DB, Elliott KC. The ethical challenges of socially responsible science. *Accountability in Research*. 2016;23(1):31-46. doi:10.1080/08989621.2014.1002608
 25. Bird SJ. Socially responsible science is more than “good science”. *Journal of Microbiology & Biology Education*. 2014;15(2):169-172. doi:10.1128/jmbe.v15i2.870
 26. Wäscher S, Biller-Andorno N, Deplazes-Zemp A. I don't want to do anything bad. perspectives on scientific responsibility: results from a qualitative interview study with senior scientists. *NanoEthics*. 2020;14:135-153.
 27. Özkaş Açıkgöz P. Klinik araştırmalarda aydınlatılmış onam. Doktora tezi. İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2022.
 28. Yip C, Han NLR, Sng BL. Legal and ethical issues in research. *Indian Journal of Anaesthesia*. 2016;60(9):684-688. doi:10.4103/0019-5049.190627
 29. Besson S. The ‘human right to science’qua right to participate in science: The participatory good of science and its human rights dimensions. *The International Journal of Human Rights*. 2024;28(4):497-528. doi:10.1080/13642987.2023.2251897
 30. Jena NP. Animal welfare and animal rights: an examination of some ethical problems. *Journal of Academic Ethics*. 2017;15(4):377-395. doi: 10.1007/s10805-017-9282-1
 31. Aközer M, Aközer E. Basing science ethics on respect for human dignity. *Science and Engineering Ethics*. 2016;22(6):1627-1647.
 32. Akpan CO, Ogar JN, Bassey SA. Examining the ethics of research in animal experimentation. *Indian Journals*. 2020;39(1):230-241. doi:10.5958/2320-3188.2020.00026.1
 33. Kiani AK, Pheby D, Henehan G, et al. Ethical considerations regarding animal experimentation. *Journal of Preventive Medicine and Hygiene*. 2022;63(3):255-266. doi:10.15167/2421-4248/jpmh2022.63.2S3.2768
 34. Martin AK. Animal research that respects animal rights: extending requirements for research with humans to animals. *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*. 2022;31(1):59-72. doi:10.1017/S0963180121000499
 35. Kademli M. (2020). Deneysel psikoloji bakış açısıyla laboratuvar deneylerinde hayvan kullanımı ve etik ikilem. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2020;(51):308-325.

ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ AÇISINDAN BİLİMSEL SAPTIRMALAR VE YANILTMALAR

Hülya ARSLANTAŞ¹

GİRİŞ

Bilim etiği, bilim insanlarının kabul ettiği ve üzerinde uzlaşmanın sağlandığı kurallardan oluşmaktadır. Bilim etiği aynı zamanda bilim insanlarının profesyonel çalışmalarında uymakla yükümlü olduğu davranış standartlarıdır ve bilimsel çalışmalarda bulunanlara, bu çalışmalar sırasında uymaları gereken ilkeleri göstermektedir. Bununla birlikte bilimsel çalışmaların yürütülmesi, değerlendirilmesi ve yayımlanması aşamalarında; bilgi ve deneyim eksikliği, özensizlik ve ihmal gibi nedenlerle veya kasıtlı olarak bu ilkelere uyulmaması sorunuyla karşılaşmaktadır (1,2).

Bilim etiği, *bilimsel araştırma etiği* ve *bilimsel yayın etiğinden* oluşmaktadır. **Bilimsel araştırma etiği**, bilimsel bir araştırmanın planlama ve raporlama sürecinde uyulması gereken etik kodlar olarak tanımlanabilir (3). **Bilimsel yayın etiği** ise üretilen bilimsel bilginin yayınlanması sürecinde dikkat edilmesi gereken doğruluk, dürüstlük, açıklık, emeğe saygı gibi ahlaki değerleri ifade etmektedir (4).

Bilimsel yayınlarda kural dışı uygulamalar derecelendirilebilir. Bilerek, aldatma amacı güdenler ile bilgisizlikten ve masumane yapılanlar ayrılmalıdır. Etik kuralların, standartların en ciddi ihlali "*bilimsel suiistimaldir.*" Bunun en ağırı ise akademik hırsızlık-çalma (intihal-plagiarism), yani başkasının eserini kendi eseri, fikri olarak kullanmaktır. Olmayan veri ve sonuçlar yaratma, uydurma-sahtecilik (fabrication) masa başında ya da laboratuvarında oturup uydurmadır. Bilimsel nedeni olmaksızın veri ve sonuçları değiştirme, nedeni olmaksızın veri atlama, yanılmacılık-çarpıtma (falsification) üçüncü suistimal

¹ Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD., hulyaars@yahoo.com, ORCID iD: 0000-0002-3018-2314

KAYNAKLAR

1. Anadolu Üniversitesi bilim etiği kılavuzu. (16/04/2024 tarihinde <https://www.anadolu.edu.tr/uploads/anadolu/ckfinder/web/files/4-bilim-etigi-kilavuzu.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
2. Bolton PA. Scientific Ethics. In Washington research evaluation network's (WREN) management benchmark study. Washington, DC. 2002.
3. Yılmaz K. Editörden: Etik dışı davranış olarak haksız yazarlık. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 2012; 2(1): 1-4.
4. Ülman YI. Bilimsel Yayın Etiği (örneklerle bilimsel yanıltma türleri. In: Yazıcı H, Şenocak M. (ed.) *Tıbbi Yayın Hazırlama Kuralları Ve Yayın Etiği*. İstanbul: Nobel Yayıncılık; 2006.
5. Kaya N. Hemşirelikte Araştırma ve Yayın Etiği. In: Turan N, Aydın A (ed.) *Hemşirelik ve Etik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi; (16/05/2024 tarihinde <https://iupress.istanbul.edu.tr/tr/book/hemsirelik-ve-etik/chapter/hemsirelikte-arastirma-ve-yayin-etigi> adresinden ulaşılmıştır).
6. Gilbert FJ, Denison AR. Research misconduct. *Clinical Radiology*. 2003;58:499-504 doi:10.1016/S0009-9260(03)00176-4.
7. Committee on Publication Ethics 2000 (COPE). (16/05/2024 tarihinde <http://www.publicationethics.org.uk/adresinden> ulaşılmıştır).
8. Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi. (16/05/2024 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/mevzuat/bilimsel-arastirma-ve-etik-yonetmeliği.aspx> adresinden ulaşılmıştır).
9. Küçük M. Bilimsel araştırma ve etik. *Kurgu Dergisi*. 2003; (20):255-266.
10. Ongun MT. Araştırma ve Yayın Etiği. Ankara: Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık; 2006.
11. Research and Innovation. (16/04/2024 tarihinde <https://www.imperial.ac.uk/research-and-innovation/> adresinden ulaşılmıştır).
12. Akkaya MA, Yıldırım Z. Akademik bilgi üretimi ve etik. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 2017; 5(2):78-93.
13. Yadav WK, Gorai J, Shukla MS, et al. Research & Publication Ethics. (16/04/2024 tarihinde <https://notionpress.com/read/research-publication-ethics> adresinden ulaşılmıştır).
14. Mondal A. Publication Misconduct: Concept, Types, Reasons and Consequence. (16/04/2024 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/355058691_research_publication_ethics adresinden ulaşılmıştır).
15. Resnik D. Philosophical foundations of scientific ethics. Paper presented at the Ethical Issues in Physics Workshop Proceedings. (16/04/2024 tarihinde file:///C:/Users/asus/Downloads/Philosophical_Foundations_Of_Scientific_Ethics.pdf adresinden ulaşılmıştır).
16. Boydak M. Araştırma ve yayın etiği. In: Atasoy N, Boydak M, Çırpan HA, Kendigelen A, Meriç İM, Sarıkaya AT, . . . N. Yıldırım (ed.) *Bilim Etiği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın; 2011. p. 15-42.
17. Esmer Y, Özdaşlı K. Bilimsel araştırmalarda etik: Kavramlar ve ilkeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 2023; 13(3): 397-409. <https://doi.org/10.5961/higheredusci.1291201>
18. Ethics and Contrastivism. (16/04/2024 tarihinde <http://www.iep.utm.edu/ethics/> adresinden ulaşılmıştır).
19. Yayın etiği açısından bilimsel saptırmalar. (16/04/2024 tarihinde https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/103229/mod_resource/content/0/B%C4%B0L%C4%B0MSEL%20SAPTIRMALAR.pdf adresinden ulaşılmıştır).
20. TÜBA. Bilimsel araştırmada etik ve sorunları 2002. (16/04/2024 tarihinde <https://www.tuba.gov.tr/tr/yayinlar/suresiz-yayinlar/raporlar/tuba-bilimsel-arastirmada-etik-ve-sorunlari-1> adresinden ulaşılmıştır).
21. Kumar MN. A review of the types of scientific misconduct in biomedical research. *Acad Ethics*. 2008; 6:211-J 228. Doi: 10.1007/s10805-008-9068-6

22. Emiroğlu ON. Bilim etiği ve sorumluluklar. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*. 2005; 1(2): 5-25.
23. Töreci K. Yayın etiği. *ANKEM Dergisi*. 2004; 18 (1): 67-88.
24. İrzık G, Erzan A. Bilim etiği elkitabı. A. Erzan (Ed.). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları. 2008.
25. Research Misconduct. (16/04/2024 tarihinde <https://oig.nsf.gov/investigations/research-misconduct> adresinden ulaşılmıştır).
26. Faculty Misconduct and Discipline. (16/04/2024 tarihinde <https://www.aaup.org/issues/appointments-promotions-discipline/faculty-misconduct-and-discipline-2005> adresinden ulaşılmıştır).
27. Weissman G. Science fraud: from patch work mouse to patch work data. *The FASEB Journal*. 2006; 20: 587-590. doi:10.1096/fj.06-0401ufm
28. Schachman HK. What is misconduct in science? *Science*. 1993; 261(5118): 148-149.
29. National Academy of Sciences. On Being a Scientist: A Guide to Responsible Conduct in Research. (16/04/2024 tarihinde <https://www.nationalacademies.org/> adresinden ulaşılmıştır).
30. Misconduct in biomedical research: final consensus statement. In: Nimmo WS, ed. Joint consensus conference on misconduct in biomedical research. Proc R Coll Physicians Edinb 2000; 3 (suppl 7): 2.
31. Definition of research misconduct. The Office of Research Integrity. (16/04/2024 tarihinde <https://ori.hhs.gov/definition-research-misconduct> adresinden ulaşılmıştır).
32. İnci O. Bilimsel yayın etiği. *Türk Kütüphaneciliği*. 2015; 29 (2): 282-295.
33. Ruacan Ş. Bilimsel araştırma ve yayınlarda etik ilkeler. *Gazi Tıp Dergisi*. 2005; 16(4):147-149.
34. Research misconduct: Reasons and types of research misconduct. (16/04/2024 tarihinde <https://researcher.life/blogarticle/research-misconduct-reasons-and-types/> adresinden ulaşılmıştır).
35. Etiğe aykırı davranışlar. (16/04/2024 tarihinde <https://etikkurul.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/114/files/universiteler-arasi-kurul-duyurusu-14052012.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
36. Töreci K. Tıpta yayın etiği (bizden de örneklerle). *ANKEM Dergisi*. 2010; 24 (Sayı 1'e Özel Ek): 1-41.
37. Mellenbergh GJ. Scientific Misconduct. In: Counteracting Methodological Errors in Behavioral Research. Springer, Cham. 2019. https://doi.org/10.1007/978-3-030-12272-0_20
38. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu. (16/04/2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat-metin/1.3.5846.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
39. Martin B. Plagiarism and responsibility. *Journal of Tertiary Educational Administration*. 1984; 6(2): 183-190.
40. Atsü S. Bilimsel araştırma ve yayın etiği. *ADO Klinik Bilimleri Dergisi*. 2011; 5(1): 764-769.
41. Roka YB. Plagiarism: Types, causes and how to avoid this worldwide problem. *Nepal Journal of Neuroscience*. 2017;14:2-6.
42. Uluç Ö. Bilimsel araştırmalarda etik. *Toplum Bilimleri*. 2012; 6(12): 129-142.
43. Köklü N. Aşırımı önlemek. *Türk Psikoloji Bülteni*. 2007; 13(41): 20-26.
44. EndNote (16/04/2024 tarihinde <https://endnote.com/> adresinden ulaşılmıştır).
45. Mendeley 2023. (16/04/2024 tarihinde <https://www.mendeley.com/reference-management/reference-manager> adresinden ulaşılmıştır).
46. 10 Types of Scientific Misconduct. (16/04/2024 tarihinde <https://www.enago.com/academy/10-types-of-scientific-misconduct/> adresinden ulaşılmıştır).
47. The Plagiarism Spectrum. (16/04/2024 tarihinde <https://www.turnitin.com/static/plagiarism-spectrum/> adresinden ulaşılmıştır).
48. Akkaya B. Etik, Bilim Etiği ve Akademik Etik. In: Atanur G, Cemaloğlu N. (ed.) Yükseköğretim Üzerine Düşünmek. Ankara: Pegem Akademi; 2020.
49. Lock S. Research misconduct: A brief history and a comparison. *J Intern Med*. 1994; 235(2):123-

7. doi: 10.1111/j.1365-2796.1994.tb01045.x.
50. Mills JL. Data torturing. *The New England Journal of Medicine*. 1993; 329(16):1196-1199. Doi:10.1056/NEJM199310143291613
51. Thompson M. Good science for public policy. *Journal of International Development*. 1993; 5(6): 669-678. <https://doi.org/10.1002/jid.3380050608>
52. Emanuel EJ, Steiner D. Institutional conflict of interest. *N Engl J Med*. 1995; 332(4):262-267.

BÖLÜM 7

BİLİMSEL YAZARLIK VE YAZARLIK İLE İLGİLİ YAPILAN ETİK İHLALLER VE HATALAR

Hilmiye AKSU¹

GİRİŞ

Bilimsel yazarlık ve akademik yazarlığın anlamı incelendiğinde; bir makalenin yazarı olmak, yapılan çalışmadan sorumlu olmak ve çalışmaya hakim olmak olarak tanımlanabilir. Geleneksel olarak ise bir makalenin basıma hazır metninin yazım ve/veya düzenleme aşamasında katkıda bulunmuş olmak gerekliliği olarak tanımlanır. Geçmiş dönemlerde çoğunlukla tek bir kişi tarafından çalışmanın planlandığı, uygulandığı ve yayın olarak sunulduğu dönemlerde bu tanım uygun olsa da son yıllarda yürütülen çalışmalar için bu tanım yetersiz kalabilmektedir (1,2).

Son yıllarda araştırmaların gittikçe çok disiplinli olması ve makalelerde ki yazar adı sayısının da giderek artması sonucunda 1915’de makalelerde ki yazar sayısı ortalaması biri biraz aşarken 1985’de altıyı aşmıştır (3). Akademik araştırmaların birden fazla disiplinler ile birlikte yürütülmesi çok yazarlı yayınları gündeme getirmiştir. Bilimsel bir yayında kelimeleri ve cümleleri kimin yazdığı değil de araştırmacının her aşamasında kimlerin ne kadar katkı verdiği dikkate alınmalıdır (1,2). Bununla beraber akademik yazarlık her zaman yayına kimin ne kadar katkı verdiği oranda yürütülmemektedir.

Bilimsel araştırmaların yayın sürecinde yazarlık ile ilgili olarak etik açıdan sorun oluşturabilecek iki durum öne çıkmaktadır. Bunlardan **birincisi**; yazarlar listesinin belirlenmesi yani yürütülen araştırmada kimler yazar olabilir? **İkincisi ise**; yazar adlarının sıralanmasıdır (4). Yazarlık ile ilgili etik hata ve ihlal konuları giderek artmaktadır. Dolayısı ile bu bölümde bilimsel makalelerde yazar adlarının belirlenmesi ve sıralanması ile etik ihlal ve sorunların tartışılması planlanmıştır.

¹ Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Doğum- Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD., hilmiyeaksu@yahoo.com, ORCID iD: 0000-0001-6975-3172

Yazarlık ile ilgili etik sorunları önlemeye yönelik eylemler aşağıdaki gibi sıralanabilir (3,6,12,19,20,27).

- Öncelikle konu ile ilgili eğitim verilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Etik hataların önemli bir bölümü bilgisizlikten kaynaklanmaktadır. Ülkemizde şuan lisansüstü eğitimlerde araştırma ve yayın etiği dersi zorunlu olarak verilmektedir. Bu uygulama son yıllarda başlayan ve devam eden önemli bir önleme eylemidir. Araştırma ve yayın etiği dersini almamış kıdemli akademisyenler için pek çok yayın, kurum içi eğitim ve toplantı olanakları sunulabilir.
- Araştırmalar etik kurul onayları ile yürütülmelidir. Etik kurul formlarında araştırmacıların çalışmada katkıları yer almaktadır.
- Dergilerin yayını kabul etme ve yayımlama aşamasında uygulayacağı prosedürler pek çok hatanın önüne geçebilir. Yazar hakkı beyanı, çıkar çatışması, yazarlık kuralları vb.
- Editör ve hakemlerin sorumluluklarını yerine getirirken yazar katkılarını, taraflı kaynak gösterme, çıkar çatışması ve teşekkür bölümlerine de odaklanmaları gerekmektedir.
- Etik hata tespit edildiğinde yaptırımların uygulanması hataları önlemeye yönelik etkili bir eylem olacaktır. Görmezden gelindiğinde hatalar devam edecek ve diğer araştırmacılara kötü rol model olacaktır.
- Bilim insanları üzerinde yayın sayısı baskısı kaldırılmalı, nicelik kadar niteliğe de önem verilmelidir.

SONUÇ

Sonuç olarak yazarlık ile ilgili etik ihlaller hem dünyada hem de ülkemizde yaygın olarak görülmektedir. Yazarların yaptıkları yayından elde edecekleri avantajları düşündükleri kadar yayının bütünlüğü, bilginin dürüst ve tarafsız aktarılması, analizlerin ve yöntemlerin doğru yapılmasından sorumlu olduklarını da hatırlamaları gerekmektedir. Bilimsel makaleye gerçek katkı sağlayanların yazar olmasına özen gösterilmeli ve yazarlık ile ilgili bir ihlal yapılıyorsa bunda tüm yazarların sorumluluğunun olduğu unutulmamalıdır. Yazarlık ile ilgili etik hataların önlenmesinde nedenlerine odaklanmak olumlu sonuçlar getirebilir.

KAYNAKLAR

1. Huth EJ. Irresponsible authorship and wasteful publication. *Annals of Internal Medicine*. 1986;104(2):257-259. doi.10.7326/0003-4819-104-2-257.
2. Hazır M. (2020). Akademik yazarlık: Akademik yazarlık nedir? (27.07.2024 tarihinde <https://acikbilimtt.github.io/akademik-yazarlik-akademik-yazarlik-nedir> adresinden ulaşılmıştır).
3. Töreci K. Tıpta yayın etiği. *ANKEM Dergisi*. 2010;24(1):1-41.
4. Boydak M. Araştırma ve Yayın Etiği. Atasoy N, Boydak M, Çırpan HA, Kendigelen A, Meriç İE,

- Sarıkaya AT, Ulubelen A, Yazıcı H, Yıldırım N. (eds.), *Bilim Etiği içinde*. İstanbul Üniversitesi Yayın No:5048;2011.p.15-42.
5. Üniversiteler Arası Kurul (ÜAK). Üniversitelerarası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, 2021. (27.07.2024 tarihinde <https://www.uak.gov.tr/> adresinden ulaşılmıştır).
 6. Kaya N. Hemşirelikte Araştırma ve Yayın Etiği. Turan N, Aydın A. (eds), *Hemşirelik ve Etik içinde*. İstanbul Üniversitesi Yayınları;2024. p.841-884.
 7. İnci O. Bilimsel yayında yazarlık ve yazarlıkta etik sorunlar. *Türk Üroloji Dergisi*, 2008;34(1):108-112.
 8. Toğrol E. Vancouver biomedikal süreli yayınlara yollanan yazılar için yeni tek tıp kuralları. *Klinik Psikiyatri Bülteni*, 1995;5(1-4).82-91.
 9. Hwang ES, Cho EH, Kim YM, et al. Unjustified Authorship. Cho HM, Chung HK. (eds) Manual for research and publication ethics in science and engineering içinde. Seoul: Korean Federation of Science and Technology Societies. 2016.p.50-53.
 10. Yüksel H. Makalelerde isimlerin belirlenmesi. *Türk Kardiyoloji Derneği Arşivi*, 2003;31:35-39.
 11. Bilimsel Araştırmalarda Yapılması Gerekenler. *Bilimsel Araştırma ve Etik Sorunları içinde*. (Birinci basım) Ankara: Türkiye Bilimsel Akademisi Yayınları; 2002. p.15-31
 12. İnci O. Bilimsel yayın etiği ilkeleri, yanıtlar yanıtları önlemeye yönelik öneriler. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık*, 2009;7:69-89.
 13. İnci O, İnce F. Bilimsel yayınlarda yazarlık hakları ve sorunları. *Türk Kütüphaneciliği*, 2016;30(3):501-506.
 14. Ruacan Ş. Bilimsel araştırma ve yayınlarda etik ilkeler. *Gazi Tıp Dergisi*, 2005;16(4):147-149.
 15. Api M. Bilimsel makalelerde en sık işlenen suç: yazarlık hakkı ihlali ve çözüm önerileri. *Türkiye Klinikleri Jinekoloji Obstetrik* 2010;20(1):44-50.
 16. Pekerşen Y. Bilimsel Araştırmalarda Etik Sorumluluklar. Karagöz Y, Mesci M. (eds.), *Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği içinde*. Akademisyen Kitabevi; 2024. p.41-60.
 17. Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü. Anadolu Üniversitesi Bilim Etiği Klavuzu. 2018;1-11.
 18. Yördem Y, Şeker H. Yayın etiği ihlalleri ve yazarlık hakkı sorunları. *Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi*. 2018;2(3):33-48.
 19. Kesgin MT. Etik olmayan yazarlık uygulamaları. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2021;2(2): 2-8.
 20. Bülbül T. Bilimsel yayınlarda etik. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2024;15(15):53-61.
 21. Marušić A, Bates T, Anić A, et al. How the structure of contribution disclosure statements affects validity of authorship: a randomized study in a general medical journal. *Current Medical Research and Opinion*. 2006;22:6:1035-1044. doi:10.1185/030079906X104885
 22. Altan S. Öğretim üyelerinin bilimsel yayınlarda yazarlığa ilişkin etik dışı uygulamalar hakkındaki bilgi ve düşünceleri. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuk ve Tarih Dergisi* 2012;20(3):153-162.
 23. Yılmaz K. Etik dışı davranış olarak haksız yazarlık. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2012;2(1).
 24. Atsü S. Bilimsel araştırma ve yayın etiği. *ADO Klinik Bilimler Dergisi*, 2011;5(1):764-769.
 25. Pawar CS. Publication Ethics & Misconducts. Yadav VK, Gorai J, Shukla S, KumarY, Sriwash D, Mishra Dev DB, Paswan K. (eds). *Research and Publication Ethics içinde*. İndia, Singapore, Malaysia. Notion press; 2021.p.30-33.
 26. Yılmaz K. Bilimsel araştırmalarda haksız yazarlık ile ilgili nitel bir araştırma. *İş Ahlakı Dergisi*. 2023;16(1):102-136. doi: 10.12711/tjbe/m3991
 27. Güler D, Altın Y, Durmaz EE, Tuncel, S. Çok yazarlı bilimsel çalışmalarda yaşanan etik ihlaller ve nedenlerine yönelik bir durum çalışması. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 2023;21(4):129-144. doi:10.33689/sportmetre.1364862
 28. Maggio LA, Artino Jr AR, Watling CJ, et al. Exploring researchers' perspectives on authorship decision making. *Medical Education*. 2019;53(12):1253-1262. doi: 10.1111/medu.13950.

BÖLÜM 8

YAYIN ETİĞİ AÇISINDAN YAZARDAN KAYNAKLANMAYAN ETİK DIŞI HATALAR

Sevgi ÖZSOY¹

GİRİŞ

Yayın etiği, akademik ve bilimsel yayıncılığın temel taşlarından biridir. Yazarların etik standartlara uyması beklenirken, yayın sürecinde yazardan bağımsız olarak birçok etik dışı durum ortaya çıkabilir. Bu nedenle bir yazar, tüm etik koşullara dikkat ederek hazırladığı ve derginin/yayınevinin makale hazırlama kurallarına göre düzenlediği makalesini, yayın için bir dergiye/yayınevine gönderdikten sonra etik açıdan sorumluluk artık yayıncıda, editörde, hakemlerde ve okuyuculardadır.

Akademik yayıncılık büyük ölçüde güvene dayanır. Yazarlar makalesi için konuya uygun hakemleri seçeceğine inanarak editöre güvenir, editörler, adil bir değerlendirme yapacakları inancıyla hakemlere güvenir ve okuyucular da hakem değerlendirme sürecine güvenir. Yayın etiği hatalarının oluşmaması ve iyi yayıncılık uygulamaları tesadüfi gelişmez, iyi bir sistemin kurulmasını gerektirir, denetimi ve tanıtımıyla da yerleşik hale gelir (1). Bu nedenle bilimsel yayın yapan dergilerin/yayınevlerinin, gönderilen yazıların okuyucuya ulaşmaya kadar nasıl bir yol izlediğini, ilgilendikleri makale türlerini, makalelerin nasıl bir hakem değerlendirme sürecinden geçtiğini (örneğin, kör, kör olmayan, birden fazla hakem) ve bu sürecin makale türleri arasında değişip değişmediğini açıklamalı yani yazarlara, hakemlere, okuyucuya yol gösteren iyi açıklanmış bir prosedürleri/politikaları olmalıdır.

Akademik yayıncılıkta, yazarlar, editörler, hakemler ve okuyucular olmak üzere ilgili tüm tarafların etik davranış standartlarına uyması beklenir. Bu süreçte yapılan ve yazardan kaynaklanmayan bazı hatalar, karşılaşılan/yaşanan bazı durumlar, yazarın, editörün, hakemlerin ya da okuyucunun etik açıdan zarar görmesine neden olabilmektedir. Bu bö-

¹ Prof. Dr. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Doğum-Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD, sevgiozsoy09@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-8851-8140

KAYNAKLAR

1. Graf C, Wager E, Bowman A, Fiack S, Scott-Lichter D, Robinson A. Best Practice Guidelines on Publication Ethics: a Publisher's Perspective. *International Journal of Clinical Practice*. 2006 Nov 29;61(SUPPL. 152):1–26.
2. Chowdhary N, Sunayana, Prakash M. Publication Ethics. In: *Research and Publication Ethics*. London: Routledge India; 2024. p. Chapter 6.
3. Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Araştırmaları Dergisi. Editörlerin Görev ve Sorumlulukları [Internet]. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Araştırmaları Dergisi*. 2022. p. 1–3. Available from: <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijhar/page/13481>
4. Türkiye Bilimler Akademisi Bilim Etiği Komitesi. *Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları*. 2002. 1–70 p.
5. Kumar BTS. What is Publication ethics? Publication. In: 1st ed. Taylor & Francis Group;
6. Yılmaz K. Etik Dışı Davranış Olarak Haksız Yazarlık. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 2012;2(1):0.
7. COPE. Ethical oversight [Internet]. Committee on Publication Ethics 2024. 2024. Available from: <https://publicationethics.org/oversight>
8. Council of Science Editors. Editor Roles and Responsibilities [Internet]. Council of Science Editors. 2024. p. 1–29. Available from: https://www.councilscienceeditors.org/index.php?option=com_content&view=article&id=103:2-1-editor-roles-and-responsibilities&catid=20:site-content
9. SANAMED. Editor Responsibilities Toward Authors [Internet]. SANAMED. p. 1. Available from: <https://new.sanamed.rs/editor-responsibilities-toward-authors/>
10. Committee on publication ethics C. Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors [Internet]. Committee on Publication Ethics. 2011. p. 11. Available from: http://publicationethics.org/files/Code_of_conduct_for_journal_editors_Mar11.pdf
11. Cope. COPE Code of Conduct [Internet]. Cope. 1999. Available from: [http://publicationethics.org/files/2008 Code of Conduct.pdf](http://publicationethics.org/files/2008%20Code%20of%20Conduct.pdf)
12. Elsevier. Legal guide for editors concerning ethics issues. Elsevier. 2022.
13. Council of Science Editors. Reviewer Roles and Responsibilities [Internet]. Council of Science Editors. 2020. p. 1–10. Available from: [https://www.councilscienceeditors.org/2-3-reviewer-roles-and-responsibilities#:~:text=Reviewers have the responsibility to,intellectual independence of the author.](https://www.councilscienceeditors.org/2-3-reviewer-roles-and-responsibilities#:~:text=Reviewers%20have%20the%20responsibility%20to,intellectual%20independence%20of%20the%20author.)
14. Arcc Journals. Role of Readers [Internet]. Arcc Journals. 2023. Available from: <https://arccjournals.com/for-readers>
15. Council of Science Editors. Reviewer Roles and Responsibilities. Council of Science Editors. 2024.
16. Brazeau GA, Dipiro JT, Fincham JE, Boucher BA, Tracy TS. Your role and responsibilities in the manuscript peer review process. *American journal of pharmaceutical education*. 2008;72(3):69.
17. Garmel GM. Reviewing Manuscripts for Biomedical Journals. *The Permanente Journal*. 2010;14(1):32–40.
18. Canadian Science Publishing. Peer Reviewer Responsibilities. Authors and Reviewers. 2024.
19. Science International Journal. Reviewers' responsibilities. Reviewers' responsibilities.
20. Horizon Journals. Manuscript Reviewing. Journal's Review Process. 2021.
21. Spigt M, Arts ICW. How to review a manuscript. *Journal of Clinical Epidemiology*. 2010;63(12):1385–90.
22. Leung D, Law R, Kucukusta D, Guillet BD. How to review journal manuscripts: A lesson learnt from the world's excellent reviewers. *Tourism Management Perspectives*. 2014;10:46–56.
23. COPE. When to conclude correspondence from reader about errors in a published article [Internet]. COPE. 2017. Available from: <https://publicationethics.org/case/when-conclude-correspondence-reader-about-errors-published-article>

24. World Health Organization. Infant and young child feeding counselling: an integrated course. Trainer's guide, second edition. World Health Organization & United Nations Children's Fu, editor. World Health Organization. Geneva: World Health Organization; 2021. 1-998 p.
25. Gülekon A. Yayın kurullari ve işlevleri. Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık. 2006;55-7.
26. Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği Dergisi. Yayın Etiği Komitesi (Committee On Publication Ethics Cope) İyi Bir Yayın İçin Rehber. Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği Dergisi. 2006;3(3):229-33.
27. Suna Kira F. The meaning and significance of copyright transfer form. Anadolu Kardiyoloji Dergisi. 2013;13(4):388-9.
28. Demircioğlu MY. Yayın Etiği SoruŐtırmaları. Ankara Barosu Dergisi. 2014;147-217.
29. Uluslararası Ekonomi, Siyaset İ ve TBD. Yayın Etiği ve Sorumluluklar [Internet]. Uluslararası Ekonomi, Siyaset, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi. 2023. Available from: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijephss/page/12904>

TARAF TUTMA (BIAS)

Zekiye KARAÇAM¹

GİRİŞ

Bilimsel araştırmaların temel amacı gerçeği ortaya çıkarmaktır. Bilimsel araştırmaların araştırma desenine göre değişen ve dikkatle yerine getirilmesi gereken çok sayıda aşaması bulunmaktadır. Klinik araştırma yapılırken, araştırmacılar farkında olarak ya da olmayaarak araştırmanın tasarımı, örnekleme seçimi, en az alınması gereken örnekleme sayısının hesaplanması, çalışma protokolüne uyum, veri girişi, istatistiksel yöntem seçimi ve araştırma raporunun hazırlanması gibi pek çok aşamada hata yapabilirler. Ayrıca araştırmacının yayın aşamasında da araştırmacı ya da editör kaynaklı hatalar da oluşabilmektedir. Böylece araştırmanın herhangi bir ya da birden fazla aşamasında, araştırmanın gidişatını belirli bir yönde etkileyebilecek şekilde hatalar söz konusu olmaktadır (1-3). Bu hataların araştırma sonuçlarını olumsuz etkileyerek gerçeklerden saptırması; iyi düzeyde kanıt üretilememesine, hatalı kanıtların oluşmasına ve bu hatalı kanıtların uygulama rehberlerinde yer alması yolu ile hatalı uygulamalara ve dolayısı ile olumsuz hasta sonuçlarına neden olabilir (4,5). Bu nedenle araştırma sürecinde gelişebilecek hatalar ve nlenmesine ilişkin alınabilecek önlemler konusunda araştırmacıların bilinçli olmaları gerekmektedir.

Bilimsel araştırma sürecinde, istemeden yapılan hataların dışında, sistematik olarak çalışmanın gidişini belirli bir yöne doğru etkileyecek şekilde yapılan metodolojik hatalar taraf tutma, İngilizce’de bias olarak adlandırılır (1,3). Bias, kelime karşılığı olarak “nyargı” biçiminde değerlendirilebilir ve araştırmacının karar ve yargılarında görüşleri ve tercihleri nedeni ile taraf tutması anlamına gelir. Ancak taraf tutma ya da önyargılı durumu, sadece bu karar ya da yargının objektif ya da normal olarak kabul edilemeyeceği durumlarda söz konusu olabilir (1). Konuya ilişkin literatürde, bilimsel araştırmalarda hata, taraf tutma ve yanılığı (bias) kavramlarının sıklıkla birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir (1,2,5).

¹ Prof. Dr. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik AD., zkaracam@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-0419-8961

SONUÇ

Doğru ve güncel bilgiye ulaşmak için bilimsel araştırma sürecinde karşılaşılabilecek çok sayıda taraf tutma riski bulunmaktadır. Bu riskler araştırmacı, katılımcı ya da yayıncı ve hatta okuyucu ile ilişkili olabilir. Bilimsel araştırmaların planlanması, yapılması ve yayınlaması süreçlerinde uyulması gereken katı kurallar ve standartlar bulunmaktadır. Her bir araştırma desenine göre hazırlanan bu uluslararası standartlara uyulması gerekmektedir (25). Bu standartlara ilave olarak, araştırmacılar çalışmalarını süresince oluşabilecek yan tutma risk ve kaynaklarının farkında olmalı, hem sistematik hem de random hataları en aza indirmek için neler yapılabileceğini bilmeli ve gerekli önlemleri almalıdırlar. Yine gerekli durumlarda ve özellikle de genç araştırmacıların konu uzmanlarından destek almaları ve deneyimli araştırmacıların da profesyonel bir sorumluluk olarak diğer araştırmacılara gerekli desteği sunmaları gerekmektedir. Ayrıca, araştırmacıların çalışma protokollerini önceden yayınlamaları, yayınladıkları ya da hazırladıkları protokollerden sapma olduğunda, sapmanın zamanı, ne olduğu ve çalışmanın sonuçları üzerindeki etkisinin ne olduğunu rapor etmeleri gerekmektedir. Nitelikli ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesine hizmet edecek kanıt düzeyi yüksek bilimsel bilgilerin üretilmesi yolu ile toplumsal kalkınmaya ilave olarak mesleki profesyonel gelişime de katkı sağlanabilir.

KAYNAKLAR

1. Akan H. Bilimsel Yayınlar Taraf Tutma. In: Akan H. (ed.) Bilimsel Yayınlar. Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık; 2008. pp. 89-95.
2. Özdemir F. Bilimsel araştırmalarda taraf tutma. *Adli Tıp Bülteni*. 2023;28(2):194-206. Doi: 10.17986/blm.0001.
3. Tripepi G, Jager KJ, Dekker FW, Zoccali C. Selection bias and information bias in clinical research. *Nephron Clin Pract*. 2010;115:c94-c99. Doi: 10.1159/000312871.
4. Greenwald AG, Dasgupta N, Dovidio JF, Kang J, Moss-Racusin CA, Teachman BA. Implicit-bias remedies: Treating discriminatory bias as a public-health problem. *Association for Psychological Science*. 2022;23(1);7-40. Doi:10.1177/15291006211070781.
5. Yıldız F, Okyay P. Sağlık araştırmalarında yan tutma (bias) ve yan tutmanın değerlendirilmesi. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*. 2019;4(2):219-31. Doi.org/10.35232/estudamhsd.557653.
6. Uzun U. Epidemiyolojik Yanılgılar. Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Epidemiyoloji Birimi. https://www.researchgate.net/publication/331865293_Epidemiyolojik_Yanılgılar_Biaslar; (Erişim tarihi: 01.04.2024).
7. CEBM, University of Oxford. Catalogue of Biases. MacBain Foundation. <https://catalogofbias.org> (Erişim tarihi: 19.04.2024).
8. Cohen AL. Berkson's Bias. In: Problems and Pitfalls in Medical Literature. Springer, Cham. 2023. Doi.org/10.1007/978-3-031-40295-1_7.
9. Westreich D. Berkson's bias, selection bias, and missing data. *Epidemiology*. 2012;23(1);159-164. Doi:10.1097/EDE.0b013e31823b6296.
10. Arifin WN, Yusof UK. Partial verification bias correction using inverse probability bootstrap sampling for binary diagnostic tests. *Diagnostics*. 2022;12;2839. Doi.org/10.3390/diagnostics12112839

11. Akan H. Bilimsel araştırmalarda planlama ve tasarım. *Ankem Dergisi*. 2014;28:101-4.
12. Yadav K, Lewis RJ. Immortal time bias in observational studies. *JAMA*. 2021; 325(7);686–687. Doi:10.1001/jama.2020.9151.
13. Cimpian JR. Classification errors and bias regarding research on sexual minority youths. *Educational Researcher*. 2017;46(9);517–529. Doi: 10.3102/0013189X17733973
14. Beauxis-Aussalet E, Hardman L. Extended methods to handle classification biases. *International Conference on Data Science and Advanced Analytics*. 2017;765-774. Doi: 10.1109/DSAA.2017.52.
15. Wiedemann PM, Lohmann M, B l G-F, Freudenstein F. Eliminating the effects of reporting bias on risk perception. *Science of the Total Environment*. 2023;874;162304. Doi.org/10.1016/j.scitotenv.2023.162304
16. Kornell N, Hausman H. Performance bias: Why judgments of learning are not affected by learning. *Mem Cogn*. 2017; 45:1270–1280. Doi: 10.3758/s13421-017-0740-1.
17. Kelly S, Berry E, Roderick P, Harris KM, Cullingworth J, Gathercole L, Hutton J. The identification of bias in studies of the diagnostic performance of imaging modalities. *The British Journal of Radiology*. 1997;70;1028-1035. Doi:10.1259/bjr.70.838.9404207.
18.  zhan  aparlar C, D nmez A. Bilimsel araştırma nedir, nasıl yapılır? *Turk J Anaesthesiol Reanim*. 2016;44:212-8. Doi:10.5152/TJAR.2016.34711.
19. O’Sullivan JW, Banerjee A, Heneghan C, Pluddemann A. Verification bias. *BMJ Evidence-Based Medicine*. 2018;23:54–55. Doi:10.1136/bmjebm-2018-110919.
20. Page MJ, Higgins JPT. Rethinking the assessment of risk of bias due to selective reporting: A cross-sectional study. *Systematic Reviews*; 2016;5;108. Doi: 10.1186/s13643-016-0289-2.
21. van der Steen JT, ter Riet G, van den Bogert CA and Bouter LM. Causes of reporting bias: A theoretical framework [version 2; peer review: 2 approved] *F1000Research*; 2019;8;280. Doi.org/10.12688/f1000research.18310.2.
22. Mitra-Majumdar M, Kesselheim AS Reporting bias in clinical trials: Progress toward transparency and next steps. *PLoS Med*. 2022;19(1);e1003894. Doi.org/10.1371/journal.pmed.1003894.
23. FitzGerald C, Hurst S. Implicit bias in healthcare professionals: A systematic review. *BMC Medical Ethics*. 2017;18:19. Doi: 10.1186/s12910-017-0179-8.
24. Narayan CM. Addressing implicit bias in nursing: A review. *American Journal Nursing*. 2019;119(7):36-43. Doi:10.1097/01.NAJ.0000569340.27659.5a.
25. <https://www.equator-network.org/>

BİLİMSEL SAPTIRMA, YANILTMA NEDENLERİ VE ÖNLENMESİ

*Emine GERÇEK ÖTER*¹

“Her işin esas hedefine kısa ve kestirme yoldan varmak arzu edilmekle beraber, yolun kabul edilebilir, mantıklı ve özellikle ilmi olması şarttır.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

“Bilim insanı ne ağını içinden çekerek ören örümcek gibi ne de çevreden topladığıyla yetinen karınca gibi davranmalıdır. Bilim insanı, topladığını işleyen, düzenleyen bal arısı gibi yapıcı bir etkinlik içinde olmalıdır.”

Francis Bacon

GİRİŞ

Bilim ve bilim insanının güvenilirliğini ve saygınlığını belirleyen “bilim etiği” bilimsel araştırmalar açısından “araştırma etiği” ve bilimsel yayınlar açısından “yayın etiği”nin değerlerini, ilkelerini ve ölçütlerini kapsamaktadır. Bilim insanı bilimsel araştırmanın tüm süreçlerinde “araştırma etiği”nin ve bilimsel çalışmaların yayım sürecinde ise “yayın etiği”nin değerlerine, ilkelerine ve ölçütlerine uygun hareket etmelidir (1).

Son yıllarda bilimsel araştırmalar sonucunda elde edilen bilimsel yayınlar ile ilgili önemli etik sorunlar ortaya çıkmıştır. Akademik hayatta ilerlemenin olabilmesi için getirilen bilimsel yayın zorunluluğu, yayınlanan araştırmaların doğruluk derecesinin de belirlenmesi gereğini gündeme getirmiştir. Bilimsel araştırmanın doğruluk derecesi ise sadece dergi editörlerini, akademik yöneticileri, akademisyenleri, bilimsel araştırma okuyanları değil toplumun tamamını ilgilendiren bir konudur (2,3). Çünkü yalan ya da yanlış bir bilimsel yayın kamu ve toplum desteği ile elde edilen araştırma fonlarının heba edilmesine, akademik çevre ve bilim insanlarının dolayısıyla tüm toplumun yanıtılmasına neden olmakta ve insanlığın bilimsel ilerlemeden yararlanmasını geciktirmektedir (2,4).

¹ Prof. Dr, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Doğum-Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD., eminegercekoter@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-0310-5479.

deniyle yazarın olduğu kadar, yayınevının ve editörün de sorumluluğu bulunmaktadır. Bilimsel makalelerin yayınlanacağı dergi editörünün etik ilkelere uygun davranma (dürüstlük ve tarafsızlık vb.), alanında uzman hakemlerin seçiminde titiz olma, yayınlanmış eserde saptanan yanlışmalara yaklaşımda dürüstlük ilkesiyle hareket ederek gerekli işlemleri yürütme sorumluluğu vardır. Hakem (ler)in de makalelerin bilimsel değerlendirme süreçlerini tarafsız ve dürüst olarak yürütmeleri gerekmektedir (1,36).

Gerekli durumlarda yargı sürecinin başlatılması: Etik dışı davranışın niteliği dik-kate alınarak, başka kurumları ilgilendiren tarafları olması durumunda ilgili kurumlara bildirilmesi, belirlenen etik dışı davranışın boyutuna göre yasal sürecine uygun şekilde yürütülmesi önerilmektedir (8,10).

SONUÇ

Etik ihlallerin önlenmesine yönelik girişimler; araştırmacılar tarafından yürütülen çalışmaların hem planlama ve yürütülme aşamalarında hem de yayın sürecinde bilim etiğine uygunluğunun sağlanması açısından büyük değer taşımaktadır. Bu girişimlerin uygulanmasında eğitimcilere büyük görev düşmektedir. Eğitimciler tarafından genç araştırmacı-lara bilimsel araştırma yöntemleri ve istatistik ile bilim etiği konularında eğitim verilmeli, akademik dosyalarında yer alacak yayınların sayısından ziyade niteliğinin önemli olduğu vurgulanmalıdır. Özellikle lisansüstü düzeyde eğitim veren kurumların araştırmacı yetiştirme sorumluluğu sebebiyle, bilimsel araştırma süreçleri ve araştırmayı yayına dönüştürme aşamaları, dürüst ve doğru yayın yapma vb. bilim etiği ilkelerini eğitim müfredatlarına entegre etmeleri önem arz etmektedir. Lisansüstü öğrencilere yapılan bilimsel danışmanlığın hem ders aşaması hem de tez sürecini kapsayacak şekilde ve yeterli düzeyde verilmesi gerekmektedir. Araştırmacılar/akademisyenler araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyarak, bilime katkı sağlayan, özgün çalışmalar yapmalıdırlar. Yayınlar birey ve toplumun yararına, bilimsel bir ürün/araştırma niteliği taşımalıdır. Araştırmacılar bilimsel çalışmalarında etik ihlallerden kaçınılmalıdır. Herhangi bir etik ihlal tespit edildiğinde nedeni araştırılmalı, bir kasıt olup olmadığına bakılmalı ve yaptırımlar bu doğrultuda uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Erdem AR. Aynanın Arka Yüzü: Öğretim Üyesinin Bilim Etiği Sorumluluğu. Apaydın F, Çelik SK (Eds.), *Akademide Etik İhlalleri Yaşanmış Vakalar-11* içinde (p. 43–61). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti; 2021.
2. Ruacan Ş. Bilimsel araştırma ve yayınlarda etik ilkeler. *Gazi Tıp Dergisi*. 2005;16(4): 147–149.
3. Malone RE. Ethical issues in publication of research, *Journal of Emergency Nursing*. 1998;24(3): 281–283. doi:10.1016/s0099-1767(98)90080-0.
4. Yank V, Rennie D. Disclosure of researcher contributions: A study of original research articles in the *Lancet*, *Annals of Internal Medicine*. 1999;130(8) :661–670.

5. National Institutes of Health. *Update on the requirement for instruction in the responsible conduct of research* 2009. Bethesda, MD: NIH. Available from: <http://grants.nih.gov/grants/guide/notice-files/NOT-OD-10-019.html> (Accessed 12th August 2024).
6. National Science Foundation. *Research misconduct* 1996. Arlington, VA: NSF. Available from: <https://www.nsf.gov/oig/resmisreg.pdf> (Accessed 15th August 2024).
7. Office of Research Integrity. *Office of research integrity: an introduction* 1993. Rockville, MD: Office of Research Integrity. (Available from: <https://ori.hhs.gov/1993> (Accessed 15th August 2024)).
8. TÜBA. Bilimsel araştırmada etik ve sorunları. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları; 2002.
9. Kansu E, Ruacan, ř. Bilimsel yanıltmanın günümüzdeki durumu: türleri, nedenleri, önlenmesi ve cezalandırılması. *Türk Kardiyoloji Derneği Arşivi*. 2002;30(12): 763–767.
10. İnci O. Bilimsel yayın etiği ilkeleri, yanıltmalar yanıltmaları önlemeye yönelik öneriler. *ULAK-BİM Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 7. Ulusal Sempozyum Bildirileri*. 2009;7: 69–89.
11. Keskin U. Bilimsel etik ihlallerinin kökenine ilişkin bir değerlendirme. *Uçak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2017;10(4): 653–674.
12. Aktekin M. Bilim ve araştırma. *Toplum ve Hekim Dergisi*. 1997; 12(77): 55–58.
13. Toplu M. Bilim etiği: İnternetin bilim etiği üzerindeki etkileri. *Türk Kütüphaneciliği*. 2012;26(4): 654–698.
14. Shashok K. Authors, editors, and the signs, symptoms and causes of plagiarism. *Saudi Journal of Anaesthesia*. 2011;5(3): 303–307. doi: 10.4103/1658-354X.84107
15. Uğurlu H. Bilimsel araştırmalarda etik. *Ahi Evran Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2020;1(1): 67–78.
16. Uluç Ö. Bilimsel araştırmalarda etik. *Toplum Bilimleri Dergisi*. 2012; 6(12): 129–142.
17. Aydın İ, Alkin şahin S, Demir Kasımoğlu N. Üniversitelerde karşılaşılan etik dışı davranışlara ilişkin akademisyen görüşleri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*. 2014; 43: 0–0.
18. Kıracı FS. Bilimsel yanıltma: Tekrar yayınların tanımı, çeşitleri ve olası sonuçları. *Anadolu Kardiyoloji Dergisi*. 2011;1: 174–178.
19. Hölse V. Fazla Enformasyon Çağında Felsefe, Tepe H (Haz.), *Etik ve Meslek Etikleri* içinde (p. 123–140). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları; 2001.
20. Özenç Uçak N, Birinci HG. Bilimsel etik ve intihal. *Türk Kütüphaneciliği*. 2008;22(2): 187–204.
21. Günbayı İ, Kasalak G, Özçetin S. Bilimsel araştırmalarda etik dışı davranışlar: Bir durum çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*. 2013;3(2): 97–108. doi:10.2399/yod.13.014
22. Erdem AR. Bilim insanı yetiştirmede etik eğitimi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 2012;2(1): 25–32. doi: 10.5961/jhes.2012.030
23. Esmer Y, Özdaşlı K. Bilimsel araştırmalarda etik: Kavramlar ve ilkeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2023, 13(3), 397–409. doi: 10.5961/higheredusci.1291201
24. Comas-Forgas R, Sureda-Negre J. Academic plagiarism: Explanatory factors from students' perspective. *Journal of Academic Ethics*. 2010;8: 217–232. doi:10.1007/s10805-010-9121-0
25. şentürk S. Akademik sahtekârlık ve intihal üzerine bir araştırma: Türkiye'deki durum. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*. 2020;3(5): 1–14.
26. DuBois J, Anderson E, Chibnall J, et al. Understanding research misconduct: A comparative analysis of 120 cases of professional wrongdoing. *Accountability in Research*. 2013;20(5–6): 320–338. doi: 10.1080/08989621.2013.822248
27. Tijdink JK, Verbeke R, Smulders YM. Publication pressure and scientific misconduct in medical scientists. *The Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*. 2014;9(5): 64–71. doi: 10.1177/1556264614552421
28. Haven T, Bouter L, Smulders Y, et al. Perceived publication pressure in Amsterdam: Survey of all disciplinary fields and academic ranks. *PLoS One*. 2019;14(6): e0217931. doi: 10.1371/journal.pone.0217931

29. Van Wesel M. Evaluation by citation: Trends in publication behavior, evaluation criteria, and the strive for high impact publications. *Science and Engineering Ethics*. 2016;22(1): 199–225. doi: 10.1007/s11948-015-9638-0
30. Ecevit MC. Bilimsel Pratikte Etik Sorunların Toplumsal Birkaç Yönü. Karakütük K. (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık-1. Ulusal Kurultay Bildirileri* (p. 81–87). Ankara: TÜBİTAK ULAKBİM; 2006.
31. Nath SB, Marcus SC, Druss BG. Retractions in the research literature: misconduct or mistakes? *The Medical Journal of Australia*. 2006;185(3): 152–154. doi: 10.5694/j.1326-5377.2006.tb00504.x
32. Steen RG. Retractions in the scientific literature: is the incidence of research fraud increasing? *Journal of Medical Ethics*. 2011;37(4): 249–53. doi:10.1136/jme.2010.040923
33. Resnik DB, Dinse GE. Scientific retractions and corrections related to misconduct findings. *Journal of Medical Ethics*. 2012;0: 1–5. doi:10.1136/medethics-2012-100766.
34. Resnik DB, Rasmussen LM, Kissling GE. An international study of research misconduct policies. *Accountability in Research*. 2015;22(5): 249–266. doi: 10.1080/08989621.2014.958218
35. TÜBİTAK. *TÜBİTAK Araştırma ve yayın etiği kurulu yönetmeliği* 2015. 1-6. Ankara. (16 Temmuz 2024 tarihinde https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/3654/247_sayili_bk_islenmis_hali.pdf adresinden ulaşılmıştır).
36. Ünal M, Toprak M, Başpınar V. Bilim etiğine aykırı davranışlar ve yaptırımlar: Sosyal ve beşeri bilimler için bir çerçeve önerisi. *Amme İdaresi Dergisi*. 2012;45(3): 1–27. doi:10.2139/ssrn.2186411
37. YÖK. Yükseköğretim kurumları bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi 2018. (16 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/mevzuat/bilimsel-arastirma-ve-etik-yonetmeliği.aspx> adresinden ulaşılmıştır).
38. TÜBİTAK. *TÜBİTAK Araştırma ve yayın etiği kurulu yönetmeliği* 2018. 1-7. Ankara. (16 Temmuz 2024 tarihinde https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/2024-05/277_islenmis_hali_1.pdf adresinden ulaşılmıştır).
39. ALLEA. The European Code of Conduct for Research Integrity 2023 – Revised Edition 2023. Berlin. Available from: <https://www.alleageneralassembly.org/wp-content/uploads/2023/06/European-Code-of-Conduct-Revised-Edition-2023.pdf> (Accessed 15th August 2024).
40. Işık Öner A., Yıldız AK. Bilimsel araştırmalarda etik dışı davranışların nedenleri ve çözüm önerileri. *İZÜ Eğitim Dergisi*. 2021;3(5): 1–14. doi:10.46423/izuued.830639
41. Tolun A. Etik İhlallerine Karşı Alınması Gereken Önlemler ve Etik Eğitimi. Erzan A, Irzık G, Kansu E, Ruacan Ş, Tekcan A, Tolun A, Yılmaz Y (Eds.), *Bilim Etiği El Kitabı* içinde (P. 63–68). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları; 2008.
42. Paruzel-Czachura M, Baran L, Spindel Z. Publish or be ethical? Publishing pressure and scientific misconduct in research. *Research Ethics*. 2021;17(3) 375–397. s://doi.org/10.1177/1747016120980562
43. Özden M, Ergin B. Lisansüstü öğrencilerinin bilimsel araştırmalarda uygulanan etik kurallara yönelik düşüncelerinin belirlenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2013;10(22): 155–169.
44. Odabaş, H. Akademisyenlerin Yayıncılık Etiği Farkındalığı ve Eğilimleri: Atatürk Üniversitesi Örneği. Keskin İ, Somer ŞN, Oğuz N (Eds.), *İshak Binark Armağanı* içinde (p. 317–328), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları;2015.
45. Bouville M. Plagiarism: Words and ideas. *Science and Engineering Ethics*. 2008;14(3): 311–322. doi:10.1007/s11948-008-9057-6
46. Demir SB. Predatory journals: Who publishes in them and why? *Journal of Informetrics*. 2018;12(4); 1296–1311. doi:10.1016/j.joi.2018.10.008
47. Çetinkaya R. Eğitimde bilimsel yayın etiğine büyüyen tehdit: sahte dergiler ve kongreler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2019;50, 548–576. doi: 10.21764/maue-efd.493556

ARAŞTIRMA ETİĞİNİN, KURALLARIN VE DÜZENLEMELERİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Muazzez ŞAHBAZ¹

GİRİŞ

Tıp tarihi incelediğinde insanlar üzerinde çok fazla araştırma yapıldığı görülmektedir. Çünkü tıp ile araştırma birbiri ile özdeşleşmiş durumdadır ve tıbbın ilerlemesi için tıbbi araştırmalar vazgeçilmezdir. Ancak tıbbi amaçlarla yapılan bazı araştırmalar iyi niyetli bir şekilde yapılmadığı gibi insanların bilerek ölüme terk edildiği araştırmalarda mevcuttur. İyi niyetli bir şekilde yapılmayan bu tarz araştırmalar fark edildikten sonra insanlar üzerinde yapılan araştırmalara yönelik yasal bir düzenleme bulunmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenlerden dolayı insanlar üzerinde yapılacak araştırmalara yönelik bazı düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan ilk düzenlemelerden sonra pek çok düzenleme yapılmış ve yapılan bu düzenlemelerle araştırmacıların bazı kurullarla araştırmalarını yürütmeleri hem etik hem de hukuksal açıdan zorunluluk haline getirilmiştir (1). Tıbbi araştırmaların bir çeşidi olan klinik araştırmalar, *“potansiyel ilaçların, tıbbi cihazların diğer tanı/tedavi ürün ve yöntemlerinin kamunun kullanımına sunulması için bu ürün/yöntemlerin güvenilirliğinin ve etkililiğinin ispatlanması, tıbbi ve biyolojik bilgilerin geliştirilmesi amacıyla gönüllü kişilerin katılımıyla gerçekleştirilen sistematik ve bilimsel çalışmalar”* olarak tanımlanmıştır (2).

Klinik araştırmalar insanların tedavi edilmesi için yapılması gerekmektedir ancak araştırma tarihi incelendiğinde insanlar üzerinde birçok insanlık dışı deneyler yapıldığı görülmektedir. Yapılan bu uygulamalar nedeniyle araştırmalara yönelik standartların uluslararası ve ulusal metinlerde belirlenmesi ihtiyacı doğmuştur. Klinik araştırmalar için ulusal yasalar ve uluslararası anlaşmalar ile uyulması gereken kurallar belirlenmiştir.

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Esasları AD., muazzez@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2182-9371

SONUÇ

İnsan sağlığının geliştirilmesi ve korunması için tıp ve sağlık alanında yeni tedavi yöntemlerinin geliştirilmesi ve yeni tekniklerin ortaya çıkarılması gereklidir. Sağlık bilimlerinin gelişmesi de yapılacak deney ve denemeler aracılığıyla mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, bir tarafta sağlık bilimlerinin gelişmesi için gerekli deney ve denemeler söz konusu iken, diğer tarafta kişilik haklarının ihlaline yol açabilecek müdahaleler gündeme gelmektedir. Etik ve bilimin kesişim noktası, bilim insanlarının araştırma faaliyetlerinin her aşamasında ve yayın süreçlerinde, meslektaşları ve toplumla ilişkilerinde uymaları gereken kural, ilke ve benimsemeleri gereken temel değerlerle ilgilidir. Biyomedikal araştırmaların yapılması ve yayınlanması sırasında dürüstlük dışına çıkılması deontolojik ve etik açılarından onaylanması mümkün olmayan davranışlardır. Çoğunlukla maddi ve manevi hırsların etik değerlerin önüne geçmesi nedeniyle oluşan bu tür ihlaller, uluslararası ve ulusal bildirge, yönetmelik ve kanunlarla, yaptırımlara bağlanmaya ve denetim altına alınmaya çalışılmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Ünal M. *İslam hukuku bakımından girişimsel klinik araştırmalar*. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Bursa: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi; 2022.
2. T.C. SB. TİTCK. *Klinik araştırmalar*. (20/10/2024 tarihinde [https:// www. titck. gov. tr/ faaliyet alanlari / ilac/ klinik-arastirmalar](https://www.titck.gov.tr/faaliyet alanlari/ilac/klinik-arastirmalar) adresinden ulaşılmıştır.)
3. Atıcı E. Klinik araştırmalar hakkında yönetmelik üzerine. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 2009; 35(3): 147-152.
4. Ertin H, Temel M.K. İnsan üzerindeki deneyler ve ilgili etik-yasal metinler. *Anadolu Kliniği*. 2016; 21(3): 223-234.
5. Büken N. Ö. Biyotıp araştırmalarının tarihsel ve etik köşe taşları, biyotıp araştırmaları ile ilgili geçmişten günümüze varolan etik düzenlemelerin izini sürmek. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics Law Hist-Special Topics*. 2018; 4(1): 1-13.
6. Büken NÖ. İnsanlar üzerinde yapılan araştırmaların tarihçesi. *Sendrom*. 2002;14(9):130-139.
7. Kasapoğlu Turhan M. *Klinik ilaç araştırmalarında denek haklarının korunması ve idarenin sorumluluğu*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık; 2015.
8. Vig KWL. Evidence-based orthodontics – its evolution and clinical application. *Evidence-Based Orthodontics*. John Wiley & Sons, Ltd. 2018; 1-9.
9. Bhatt A. Evolution of clinical research: a history before and beyond James Lind. *Perspect Clin Res*. 2010;1(1): 6–10.)
10. Akan H. Dünyada ve Türkiye’de Klinik Araştırmaların Geçmişi. Hakan Akan (ed.). *Klinik Araştırmalar Kitabı* içinde. Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi; 2006. P.13-17.
11. Öztürk Türkmen H. Tıpta Araştırma Ve Yayın Etiği. Naki Bulut (ed.) *TTB ve Tabip Odalarının Tıbbi Etik Ve Deontolojiyi Koruma Sorumluluğu* içinde. Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları; 2018. p.170 -200.
12. Vollmann J, Winau R. Informed consent in human experimentation before the Nuremberg code. *BMJ*. 1996; 7070 (313): 1-11.
13. Metzger WG, Ehni HJ, Kreamsner PG et al. Experimental infections in humans—historical

- and ethical reflections. *Tropical Medicine and International Health*.2019; 24 (12): 1384–1390. doi:10.1111/tmi.13320
14. Hammerschmidt DE. Rudolf virchow. *Journal of Laboratory and Clinical Medicine*. 2006; 147, 205-206.
 15. Sass MD. Ambiguities In judging cruel human experimentation: Arbitrary American responses to German and Japanese experimentshans. *Eubios Journal of Asian and International Bioethics*. 2003; 102-104.
 16. Ekmekçi PE. Seçilmiş vakalarla araştırma etiğinin kısa tarihçesi. *Pamukkale Tıp Dergisi*. 2017; 10(1): 101-14.
 17. Atıcı E, Kafa SE. Klinik Araştırmaların Denetlenmesi Ve Aydınlatılmış Onam. Gülbüz Sezgin, Gökçesu Akşit Dudaklı (ed.) *Klinik Araştırmalarda Aydınlatılmış Onam* içinde. İstanbul: T.C. Maltepe Üniversitesi Yayıncı Sertifika Numarası; 2022. p. 5-27.
 18. White MG. Why human subjects research protection is important. *Ochsner J*. 2020; 20(1):16-33. doi: 10.31486/toj.20.5012.
 19. *German guidelines on human experimentation 1931*. (15/10/2024 tarihinde artscience.us/ Med_Ethics/reichsrundschreiben_1931.pdf. adresinden ulaşılmıştır)
 20. Dinç G. Biyomedikal araştırmalar ve etik. *Cerrahpaşa Tıp Dergisi*. 2007; 38(4): 166-171.
 21. Eren Z. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği. Ebru Oğuz (ed.) *Eğitimde Araştırma Yöntemleri* içinde. Ankara: Eğiten Kitap; 2020. p. 374-426.
 22. Ghooi RB. The Nuremberg Code-A critique. *Perspect Clin Res*. 2011;2(2): 72-76. doi: 10.4103/2229-3485.80371.
 23. Miracle VA. The Belmont Report: The triple crown of research ethics. *Dimens Crit Care Nurs*. 2016; 35(4):223-228. doi: 10.1097/DCC.000000000000186.
 24. Fintel B, Samaras AT, Carias E. The *thalidomide* tragedy: lessons for drug safety and regulation By: Jul 28, 2009 (15/10/2024 tarihinde <https://helix.northwestern.edu/article/thalidomidet-ragedy-lessons-drug-safety-and-regulation> adresinden ulaşılmıştır).
 25. *World Medical Association. Declaration of Helsinki - Ethical Principles for Medical Research Involving Human Participants* (10/09/2024 tarihinde <https://www.wma.net/what-we-do/medical-ethics/declaration-of-helsinki/> adresinden ulaşılmıştır).
 26. Çelik SY, Karataş M. Helsinki Bildirgesi plasebo evrimi ve etik. *Anatolian Clinic Journal of Medical Sciences*.2022; 27(2):243-247.
 27. Öztoprak ÜY, Ersoy M, Karahancı ON, ve ark. Helsinki Bildirgesi'nin biyoetik ve biyopolitikalar bağlamında izini sürmek. *Journal of Clinical & Experimental Investigations*.2016; 7(1): 110-118.
 28. *Dünya Tabipler Birliği Helsinki Bildirgesi İnsanlar Üzerinde Yapılan Tıbbi Araştırmalara İlişkin Etik İlkeleri* (25/11/2024 tarihinde https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/dtb_helsinki_bildirgesi_2024.pdf adresinden ulaşılmıştır).
 29. Alsan M, Wanamaker M, Hardeman RR. The tuskegee study of untreated syphilis: a case study in peripheral trauma with implications for health professionals. *J Gen Intern Med*. 2020; 35(1): 322-325. doi: 10.1007/s11606-019-05309-8.
 30. The Belmont Report. *Office of the secretary ethical principles and guidelines forthe protection of human subjects of research the national commission for the protection of human subjects of biomedical and behavioral research*. (18/08/2024 tarihinde <https://www.hhs.gov/ohrp/sites/default/files/the-belmont-report> adresinden ulaşılmıştır).
 31. Delenda Bertha “*The Belmont Report: History, Principles and Application*”. May 2009. (09/09/2024 tarihinde <http://humansubjects.stanford.edu/education>, <https://www.hhs.gov/ohrp/regulations-and-policy/belmontreport/index.html>; http://web.stanford.edu/dept/DoR/compliance/hs/staff_member_edu/2009_05_Belmont.pdf adresinden ulaşılmıştır).
 32. Nagai H, Nakazawa E, Akabayashi A. The creation of the Belmont Report and its effect on ethical principles: a historical study. *Monash Bioeth Rev*. 2022; 40(2):157-170. doi: 10.1007/

s40592-022-00165-5.

33. *International ethical guidelines for health-related research involving humans, 4th edn. Geneva: council for international organizations of medical sciences (CIOMS); 2016.* (05/10/2024 tarihinde [https://cioms.ch/wp-content/uploads/2017/01/WEB-CIOMS Ethical Guidelines. pdf](https://cioms.ch/wp-content/uploads/2017/01/WEB-CIOMS_Ethical_Guidelines.pdf) adresinden ulaşılmıştır).
34. Pandya M, Desai C. Compensation in clinical research: The debate continues. *Perspect Clin Res.* 2013; 4(1):70-74. doi: 10.4103/2229-3485.106394.
35. İKMİB. *TİTCK Uluslararası Uyum Konseyi Üyeliği.* (18/10/2024 tarihinde <https://www.ikmib.org.tr/tr/titck-uluslararası-uyum-konseyi-uyeligi.html> adresinden ulaşılmıştır).
36. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu. *İlaç ve biyolojik ürünlerin klinik araştırmaları hakkında yönetmelik. T.C. Resmi Gazete, 28617; 13 Nisan 2013.* (13/10/2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130413-7.htm> adresinden ulaşılmıştır).
37. Vijayanathan A, Nawawi O. The importance of Good Clinical Practice guidelines and its role in clinical trials. *Biomed Imaging Interv J.* 2008; 4(1):1-4.
38. *İyi Klinik Uygulamalar Klavuzu.* 01.02.2024. (25/11/2024 tarihinde <https://titck.gov.tr/storage/Archive/2024/contentFileadresinden> ulaşılmıştır).

ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ İLE İLGİLİ ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUAT/ YASAL DÜZENLEMELER

Tuğba DÜNDAR¹

GİRİŞ

Bilimsel araştırmalar, bilim insanlarının bir takım bilimsel yöntemler yoluyla elde ettikleri bilgileri ortaya koymalarını sağlar. Araştırmacıların, gerek toplumun gerekse bilim dünyasının güvenini korumak adına toplumsal ve etik sorumluluklarını da yerine getirerek, güvenilir araştırmalar yapmaları gerekir (1,2). Araştırma sürecinin her aşamasında, farklı yasal ve etik gereksinimler bulunur. Bu nedenle sadece araştırmacıdan değil, hakemlerden editöre kadar yayın sürecindeki tüm bireylerden de etik davranmaları beklenir (2). Bilimsel bir araştırmanın planlanmasından yayınlanmasına dek tüm aşamalarında etik davranışları gözden geçiren kişiler vardır. Her aşamada birincil sorumluluk araştırmacıda olmakla birlikte, etik kurul üyeleri ve dergi editörü gibi pek çok farklı göz etik davranışları irdeler (3).

Bilim insanlarının çalıştığı kurumların, dergilerin ve yayın evi gibi kuruluşların, araştırmaların etkin ve istenilen düzeyde olabilmesi için bir takım kural ve düzenlemelerle etik dışı davranışların önlenmesi yönünde adımlar atması gerekir (1). Herhangi bir aşamada ortaya çıkabilecek etik ihlalleri fark edebilmek ve önleyebilmek için ulusal ve uluslararası mevzuat/yasal düzenlemeler ve mesleki yönergeler mevcuttur (4). Gerek ulusal gerekse uluslararası mevzuat ve düzenlemeler, pek çok kuruma hangi davranışın etik ihlal olduğu ve ne şekilde değerlendirilmesi gerektiği konusunda yol gösterir. Bu bölümde araştırma ve yayın etiği ile ilgili uluslararası ve ulusal mevzuat/yasal düzenlemeler konularına yer verilmiştir.

¹ Arş.Gör.Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Doğum-Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD., tugbadnr@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-6693-0820

şullara ve hasta bireylerle yapılacak denemelere ve deneyde yer alan kişilerin hayatlarını kaybetmeleri sonucu verilecek cezaya da yer verilmiştir (16).

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu: Ülkemizde 2016 yılında yürürlüğe giren kanun, kişisel verilerin işlenmesi sırasında bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumayı amaçlar. Ayrıca kişisel verileri işleyen birey ya da kurumların da uyması gereken kuralları belirler. Kanunun 3. maddesinin (d) bendinde “*Kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi.*” kişisel veri olarak tanımlanmıştır. Aynı maddenin (e) bendi ise bu verilerin işlenmesinin ne anlama geldiğini ifade etmektedir. Kanunun 8. maddesinin 1. bendinde “*Kişisel veriler ilgili kişinin açık rızası olmaksızın işlenemez.*” ibaresi yer alır (17). Bilimsel araştırmalarda, gönüllü olarak yer alan bireylerin her türlü kişisel verisi kullanılabilir. Ancak, kişisel verilerinin kullanımı ile ilgili araştırmacılara verilecek yetki sınırının hangi şartlarda ve nasıl yapılacağı henüz netleşmemiştir. Özellikle özel nitelikli kişisel verilerin (ırk, din vb.) sıklıkla kullanıldığı sağlık araştırmaları tartışmalıdır. Bilimsel araştırmalarda kullanılacak kişisel veriler için bireyin aydınlatılmış onamı şarttır (29).

SONUÇ

Bilimsel araştırma ve yayın etiğinde ulusal ve uluslararası düzenlemeler, bilimin güvenilirliğini korumak için önemlidir. Bu düzenlemeler, etik dışı davranışların önlenmesi, araştırma sonuçlarının doğruluğu ve tarafsızlığının sağlanmasına destek olur. Araştırmanın tüm aşamalarında yer alan bireylerin etik sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlamada bir rehber olarak görev yapar. Ülkemize ait ulusal düzenlemeler temelde hangi davranışların etik ihlal olduğu ve alınacak cezaları düzenler. Uluslararası düzenlemeler ise daha çok etik ihlal yapmadan araştırmanın planlanma ve yayımlanma süreçlerine rehber oluşturur. Bu nedenle ulusal düzenlemeler ile küresel etik standartların benimsenmesini sağlayan uluslararası düzenlemelerin bir arada kullanılması, bilimsel araştırma ve yayın etiği açısından çok kıymetlidir.

KAYNAKLAR

1. TÜBA. Bilimsel araştırmada etik ve sorunları. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2002.
2. İnci O. Bilimsel yayın etiği. *Türk Kütüphaneciliği*. 2015;29(2): 282–295.
3. Küpeli S. Sağlık bilimlerinde araştırma ve yayın etiği. *Çukurova Tıp Dergisi*. 2019;44(1): 232–240.
4. U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. Legal and ethical issues in the use of video in education research. Working Paper No. 2002-01, 2002.
5. Singhal S, Kalra BS. Publication ethics: Role and responsibility of authors. *Indian Journal of Gastroenterology*. 2021;40(1): 65–71.
6. COPE. COPE history timeline [Internet]. (06/05/2024 tarihinde <https://publicationethics.org/about/history> adresinden ulaşılmıştır).

7. COPE. Committee on publication ethics guidelines on good publication practice. 2003.
8. COPE. Guidance. (09/05/2024 tarihinde <https://publicationethics.org/guidance> adresinden ulaşılmıştır).
9. ICMJE. Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals: writing and editing for biomedical publication. 2008.
10. Şimşek G, Alicura S, Yılmaz O. Biyomedikal dergilere gönderilen makalelerde bulunması gerekli standartlar: Biyomedikal yayınların yazımı ve değerlendirilmesi. *Epilepsi*. 2008;16: 133-140.
11. Smith R. World Association of Medical Editors (WAME) launched. *BMJ*. 1995;310(6982): 761–762.
12. WAME. Recommendations on publication ethics policies for medical journals. (09/05/2024 tarihinde <https://www.wame.org/recommendations-on-publication-ethics-policies-for-medical-journals> adresinden ulaşılmıştır).
13. Ünal M, Toprak M, Baspınar V. Bilim etiğine aykırı davranışlar ve yaptırımlar: Sosyal ve beşeri bilimler için bir çerçeve önerisi. *Ammë İdaresi Dergisi*. 2012;45(3):1–27.
14. Erzan A, İrzık G, Kansu E, et al. TÜBA bilim etiği el kitabı. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2008.
15. T.C. Resmî Gazete. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu. (09/05/2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.5846.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
16. T.C. Resmî Gazete. Türk Ceza Kanunu. (09/05/2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden ulaşılmıştır).
17. T.C. Resmî Gazete. Kişisel Verilerin Korunması Kanunu. (09/05/2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160407-8.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
18. T.C. Resmî Gazete. Yükseköğretim Kanunu. (09/05/2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2547&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden ulaşılmıştır).
19. T.C. Resmî Gazete. Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik. (09/05/2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/10/20171020-5.htm> adresinden ulaşılmıştır).
20. T.C. Resmî Gazete. Yükseköğretim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (09/05/2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200417-1.htm> adresinden ulaşılmıştır).
21. Günbayı İ, Kasalak G, Özçetin S. Bilimsel araştırmalarda etik dışı davranışlar: bir durum çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*. 2013;3(2): 27–28.
22. T.C. Resmî Gazete. Yükseköğretim Kanunu. (09/05/2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
23. Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi. (09/05/2024 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/mevzuat/bilimsel-arastirma-ve-etik-yonetmeliği.aspx> adresinden ulaşılmıştır).
24. Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı . Hakkımızda. (07/05/2024 tarihinde <https://www.uak.gov.tr/hakkimizda/kurul> adresinden ulaşılmıştır).
25. Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı. Kanun ve Görevler (07/05/2024 tarihinde https://www.uak.gov.tr/hakkimizda/kanun_ve_gorevler adresinden ulaşılmıştır).
26. Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı . Üniversitelerarası Kurul Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi (07/05/2024 tarihinde <https://www.uak.gov.tr/mevzuat> adresinden ulaşılmıştır).
27. TÜBİTAK. Tübitak Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği. (09/05/2024 tarihinde https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/2024-05/277_islenmis_hali_1.pdf adresinden ulaşılmıştır).
28. TÜBİTAK Mevzuat. TÜBİTAK Mevzuat (09/05/2024 tarihinde <https://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/icerik-mevzuat> adresinden ulaşılmıştır).
29. Gökçay B, Arda B. Kişisel sağlık verilerinin korunması kapsamında sağlık araştırmalarında etik bakış. *Türk Kardiyoloji Derneği Arşivi*. 2019;47(3): 218–227.

İNTİHAL PROGRAMLARI VE KAYNAK YAZMA ŞEKİLLERİ

Emel TUĞRUL¹

GİRİŞ

Bilimsel araştırmalar ve yazılar, akademide üretme, ilerleme, söz sahibi olma ve akademik bir kariyer oluşturmanın en temel unsurudur. Lisans eğitiminden yüksek lisans ve akademisyenliğe geçiş, uzmanlık alma ve tüm akademik ilerlemelerde bilimsel araştırma ve bilim dünyasına katkıda bulunma zorunluluğu vardır. Bilimin her alanında tüm akademisyenlerin ve araştırmacıların temel işlevi yapılan araştırmaları bilimsel yazı niteliğine uygun olarak raporlamaktır. Araştırmalar yaygın olarak makale biçiminde ve kitap olarak bilim dünyası ile paylaşılmaktadır. Araştırmacılar için akademik yazı ortaya konması yüksek lisans eğitimi ile başlayan ve akademik hayatı boyunca devam eden bir süreci kapsamaktadır. Akademik yazılarda araştırmacıların dil bilgisine hâkim olması, yazım biçimlerini bilmesi ve belirli bir yazım üslubuna sahip olması gerekmektedir (1).

Bilimsel araştırmaların niteliğini, temel olarak özgünlüğü ve intihal oranı belirlemektedir. Bu iki kavram bilimsel açıdan çalışmaya verilen değeri de ifade eder. Özgünlük; bir araştırmanın önemini ve alana sunduğu katkı olarak açıklanabilir. Bilimsel araştırmalar daha önce yapılmış araştırmalardan etkilenererek ve yararlanılarak yapılmaktadır. Bilimsel yazılarda yararlanılan bu araştırmaların yayın içinde kullanımı ve sonuçlara yansıtılma biçimine dikkat edilmelidir (2). İntihal bu noktada ortaya çıkan bir kavramdır. İntihal bilimsel araştırmaların etik boyutunu oluştırmaktadır. Bilim etiğinde; bilimsel yazıların, bilgiye ulaşmada kullanılan yöntemlerin güvenilir olması söz konusudur. Bilimsel etik bir araştırmanın planlanması, yürütülmesi, uygulanması ve raporlama aşamalarının her birinde önemsenmelidir. Etik kurallara uygun olarak üretilmiş araştırmalardan çıkan sonuçlar bilim çevrelerine ve topluma daha çok fayda sağlamaktadır. Bilimin evrensel değeri

¹ Doç.Dr. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Esasları AD., etugrul@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9046-0681

Tablo 4. Kaynak Oluşturma Programlarının Karşılaştırılması* (devamı)

	EndNote	Mendeley	Zotero	RefWorks
	<i>Mobil uygulama</i>			
Android	-	+	-	Kendi uygulamasını kullanıyor
Windows	-	-	-	
IOS	+	+	-	
Forum	+	+	+	-

*(30)

SONUÇ

Bilimsel çalışmaların niteliğini ve özgünlüğünü belirleyen intihal araştırma etiği açısından önemli bir konudur. İntihal oranları, akademik çalışmaların güvenilirliği konusunda bilimsel çevrelere bir fikir sunar. Bu nedenle bilimsel çalışmalar hazırlanırken intihale dikkat edilmelidir. Araştırmacıların intihal oranlarını belirlenmesinde kullanılan programlardan yararlanması ve bilimsel yazılarını buna göre hazırlamaları önerilmektedir. Bununla birlikte kaynakça yazımında da yaşanabilecek zorluklar için geliştirilmiş programlar kullanılmalıdır. Bu programların kullanılması, araştırmacıların daha nitelikli bilimsel çalışmalar paylaşmalarını sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

1. Toprak, Z. (2017). Türkiye'de akademik yazı: İntihal ve özgünlük. *Bogazici University Journal of Education*, 34(2), 1-12.
2. Uçak, N. Ö., & Birinci, H. G. (2008). Bilimsel etik ve intihal. *Türk kütüphaneciliği*, 22(2), 187-204.
3. Toplu, M. (2012). Bilim etiği: İnternetin bilim etiği üzerine etkileri. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 654-698.
4. Yaşar, E. (2018). Akademik intihal, nedenleri ve çözüm önerileri. *International Journal of Scholars in Education*, 1(1), 34-44.
5. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. 2024. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim 03.07.2024).
6. Köklü, N (2007). Aşırımı önlemek. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Türk Psikoloji Bülteni*, 41, 20-26.
7. Kolaylı, Z.C., (2019). *Türk Özel Hukuk Sisteminde İntihal* (Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı). YÖK Tez Merkezi.
8. Arslan, U. (2021). Bilimsel etik ihlali olarak intihal kavramı ve ilmi ve edebi eserlerde intihal suçu. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29(2), 1557-1590.
9. Çakmak, N. (2015). Undergraduates' misconceptions concerning plagiarism. *Türk Kütüphaneciliği*, 29(2), 212-240.

10. Martin, D., Rao, A., & Sloan, L. (2011). Ethnicity, acculturation, and plagiarism: A criterion study of unethical academic conduct. *Human Organization*, 70(1),88–96.
11. Ballard Iva, B. (2013). The impact of academic integrity module and Turnitin on similarity index scores of undergraduate student papers. *Research in the Schools*, 20 (2), 1-13.
12. Gibb, B. (2014). Citation-based plagiarism detection. London: Springer.
13. Jadhav, A. S. & Sonar, R. M. (2011). Framework for evaluation and selection of the software packages: A hybrid knowledge based system approach. *The Journal of Systems and Software*, 84,1394–1407.
14. Önaçan, M.B.K. (2018). Yükseköğretim kurumlarında intihal tespit programı kullanılması gerekliliği: bir eylem araştırması planlaması. *Uluslararası Erdemli Sempozyumu*, 577-585.
15. İntihal veri tabanları. (2024). Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/journal-file/21932> Erişim Tarihi: 22.09.2024
16. İntihal. 2024. <https://intihal.net/>. Erişim: 14.09.2024
17. Yakar, H. G. İ. (2020). Türk dili ve edebiyatı eğitiminde yazılım kullanımı: Turnitin Örneği. *EKEV Akademi Dergisi*, (83), 379-404.
18. Soyer, T. (2016). Araştırmalarda kaynak kullanımı, ölçme ve değerlendirme, akademik yükselme ve atanma ölçütleri. *Çocuk Cerrahisi Dergisi*, 30(1), 21-26.
19. Gül,H. (2021). Bilim ve araştırma etiği. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (42),103-120.
20. Tosun, Z., Karabekmez, F. E., Keskin, M., Duymaz, A., & Savacı, N. (2008). Bilimsel makale nasıl hazırlanır? *Türk Plastik Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi Dergisi*, 16(3), 147-153.
21. APA style. 2024. <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/basic-principles>. Erişim: 12.09.2024
22. Modern Language Association. 2024. Erişim: <https://www.mla.org> Erişim Tarihi: 12.09.2024
23. Kratochvíl, J. (2017). Comparison of the accuracy of bibliographical references generated for medical citation styles by EndNote, Mendeley, RefWorks and Zotero. *The Journal of Academic Librarianship*, 43(1), 57-66.
24. Öney, C. (2019). Akademik araştırma, organize olma ve yazma süreçlerinde Zotero. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(1), 160-181.
25. Endnote programı. 2024. Erişim: <https://endnote.com> Erişim tarihi: 10.09.2024
26. Esgin, M. (2019). Web tabanlı bibliyografik yönetim programları üzerine kısa bir değerlendirme. *Arşiv Dünyası*, 6(2), 179-187.
27. Binici, K. (2017). Bireysel kaynak yönetim yazılımlarının işlev ve özellikleri. *Bilişim Teknolojilerinin Bilgi Merkezlerine ve Hizmetlerine Etkileri*, 87-104.
28. Baroroh, U., Sabarudin, S., Mahariah, M., & Bayu, K. (2023). Zotero training in improving student knowledge and writing skills. *Scaffolding, Jurnal Pendidikan Islam dan Multikulturalisme*, 5(3), 187-198.
29. Zotero (2024). Erişim: <https://www.zotero.org/support/dev/start> Erişim Tarihi:30.09.2024.
30. Kaya, B., Yıldız, Ö., & Sincen, M. (2016). Atf ve referans yönetimi programlarının karşılaştırılması. *Akademik Bilişim'16-XVIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 770-775.

ARAŞTIRMA VE YAYINLARDA ÜRETKEN YAPAY ZEKA KULLANIMI VE ETİK

Ebru BULUT¹

GİRİŞ

Zekâ kavramı insanın düşünme, muhakeme etme, nesnel gerçekleri algılayıp yargılayarak bir neticeye varma becerilerinin tamamı olarak tanımlanır (1,2). İnsan zekâsı, daha net anlaşılabilmek için sosyal zekâ, pratik zekâ, edebi zekâ, matematiksel zekâ veya uyumlu zekâ olarak kategorize edilebilmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri çok geniş alanlara etki etmeye başlamış, bunun sonucunda insan hayatına entegre olarak küresel düzeyde önemli değişiklikler ortaya çıkaran yapay zekâ algoritmaları geliştirilmiş ve hızla yayılmıştır. İnsan zekâsının dışında yapay zekâ algoritmaları da ele alınmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin toplum tarafından algılanış biçimi insanın kendisi, diğer insanlar ve tüm dünya ile olan ilişkilerini önemli ölçüde değiştirmiştir (2-5). Dijital teknolojilerin her geçen gün daha yaygın hale gelmesi ile beraber sağlıktan ulaşım, üretimden güvenliğe, eğitimden eğlenceye kadar birçok alanda elde edilen verilerin miktarı ve çeşitliliği de hızla artarak yapay zekâ büyük bir kaynağa dönüşmüştür (3-5).

İnsan tarafından zekâ gerektirdiği düşünülen görevleri özerk olarak yerine getirebilen dijital teknoloji algoritması, “*Yapay Zekâ*” olarak tanımlanmaktadır (3,4). Yapay zekâ, insan zekâsının ileri teknolojiler ile kopyalanarak mantıklı karar verebilme yeteneğine sahip teknoloji sistemidir. Günümüzde hayatın birçok alanına girmiş olan yapay zekâ farklı alanlara da etki etmeye devam etmektedir. Yapay zekâ teknolojilerinin kullanımı toplumun kendisini yeniden şekillendirmesi için önemli imkânlar sunmaktadır. İnsanların ve toplumun yeteneklerini geliştirmek ve arttırmak için sayısız imkân sunan yapay zekâ, insan zekâsı ile hem eski hem de yeni sorunlara yönelik çözümler de üretebilmektedir (2,3).

¹ Arş.Gör.Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, İç Hastalıkları Hemşireliği AD., ebru.bulut@adu.edu.tr, ORCID iD:0000-0002-7435-3664

KAYNAKLAR

1. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi:06.09.2024)
2. Topakkaya A, Eyibaş Y. Yapay zekâ ve etik ilişkisi. *Felsefe Dünyası Dergisi*. 2019;70: 81-99.
3. Küçükvardar M, Aslan A, Bayrakçı S. Yapay zekâ ve etik üzerine bir araştırma. *Atlas Journal*, 2020;6(36): 1065-1077.
4. Scherer MU. Regulating artificial intelligence systems: Risks, challenges, competencies, and strategies. *Harvard Journal of Law & Technology*. 2016;29(2): 354-400.
5. Yeşilkaya N. Yapay Zekâya Dair Etik Sorunlar. *Journal of Oriental Scientific Research*. 2022;14(3): 949-963.
6. Ünal E. Üretken yapay zekâ çağı ve ChatCPT. *Bilim ve Teknik*, 2023; 56-64.
7. Patil NH, Patel SH, Lawand SD. Research Paper On Artificial Intelligence And It's Applications. *Journal of Advanced Zoology*, 2023;44(S-8): 229-238.
8. Çelebi V, İnal A. Yapay zekâ bağlamında etik problemi. *The Journal of International Social Research*. 2019;12(66): 651-661.
9. Çelebi V, Searle ve Nagel'in Bilinç Kuramlarında Fizikalizm Eleştirisi Bağlamında Yapay Zekâ'nın Sınırı Tartışması. *Beytülhikme Felsefe Dergisi*. 2019;9(2): 351-376.
10. Gözet M, Filiz U, Yılmaz AE. Üretken yapay zekâ. *International Journal of Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies*. 2023;7(1): 32-40.
11. Khalifa M, Albadawy M. Using artificial intelligence in academic writing and research: An essential productivity tool. *Computer Methods and Programs in Biomedicine Update*. 2024;5: 1-11.
12. Khlaif ZN, Mousa A, Hattab MK, Itmazi J, Hassan AA, Sanmugam M, Ayyoub A. The potential and concerns of using AI in scientific research: ChatGPT performance evaluation. *JMIR Med. Educ*. 2023;14(9): e47049. doi:10.2196/47049.
13. Dergaa I, Chamari K, Zmijewski P, Ben Saad H. From human writing to artificial intelligence generated text: examining the prospects and potential threats of ChatGPT in academic writing. *Biol. Sport*. 2023;40(2): 615-622.
14. Baidoo-Anu D, Ansah LO. Education in the Era of Generative Artificial Intelligence (AI): Understanding the Potential Benefits of ChatGPT in Promoting Teaching and Learning. *Journal of AI*. 2023;7(1): 52-62.
15. Huang J, Tan M, The role of ChatGPT in scientific communication: writing better scientific review articles. *Am. J. Cancer Res*. 2023;13(4): 1148-1154.
16. Semrl N, Feigl S, Taumberger N, Bracic T, Fluhr H, Blockeel C, Kollman M. AI language models in human reproduction research: exploring ChatGPT's potential to assist academic writing. *Hum. Reprod*. 2023;38(12): 2281-2288. doi:10.1093/humrep/dead207.
17. Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehber, Yükseköğretim Kurulu, 2024.
18. Pehlivanlı EA. Güncel İşletme Yönetimi Çalışmaları. Yılmaz S, Kandır SY, Nakipoğlu B. (ed). *Yapay Zekâ Etiği* içinde. Ankara: Akademisyen Kitabevi; 2021. p. 29-38.
19. Jia F, Sun D, Looi C. Artificial Intelligence in Science Education (2013–2023): Research Trends in Ten Years. *Journal of Science Education and Technology* (2024);33: 94–117. doi:10.1007/s10956-023-10077-6.
20. Baker-Brunnbauer J. Management perspective of ethics in artificial intelligence. *AI and Ethics*. 2020;1(2): 173-181. doi:10.1007/s43681-020-00022-3.
21. Ball Dunlap P, Michalowski M. Advancing AI Data Ethics in Nursing: Future Directions for Nursing Practice, Research, and Education. *JMIR Nursing*. 2024;7: e62678. doi:10.2196/62678.
22. Zhang R, Zhang Z, Wang D, Liu Z. Editorial: Responsible AI in healthcare: opportunities, challenges, and best practices. *Front Comput Sci*. 2023;5. doi: 10.3389/fcomp.2023.1265902.
23. Merhi MI. An assessment of the barriers impacting responsible artificial intelligence. *Inf Syst Front. Jun*. 2023;25(3): 1147-1160. doi: 10.1007/s10796-022-10276-3.
24. Morandín-Ahuerma, F. Veintitrés principios de Asilomar para la inteligencia artificial y el

- futuro de la vida. F. Morandín (ed.) *Principios Normativos Para Una Ética De La Inteligencia Artificial* içinde. Mexico: 2023. p.5-27.
25. A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines. High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. 2019.
 26. Draft text of the Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence with track-changes. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377898> (Erişim Tarihi: 09.09.2024)
 27. Golan R, Reddy R, Muthigi A, Ramasamy R. Artificial intelligence in academic writing: A paradigm-shifting technological advance. *Nature Reviews Urology*. 2023. doi:10.1038/s41585-023-00746-x.
 28. Alshater MM. Exploring the role of artificial intelligence in enhancing academic performance: A case study of ChatGPT. *SSRN Electronik Journal*. 2022; doi:10.2139/ssrn.4312358.
 29. Májovský M, Černý M, Kasal M, Komarc M, Netuka D. Artificial intelligence can generate fraudulent but authentic-looking scientific medical articles: Pandora's box has been opened. *Journal of Medical Internet Research*. 2023;25: e46924. doi:10.2196/46924.
 30. Resnik DB, Hosseini M. The ethics of using artificial intelligence in scientific research: New guidance needed for a new tool. *AI and Ethics*. 2024. doi:10.1007/s43681-024-00493-8.
 31. The ethics of artificial intelligence: Issues and initiatives, European Parliamentary Research Service, Brussels, European Union, 2020.
 32. Giray L. Prompt engineering with ChatGPT: a guide for academic writers. *Ann Biomed Eng*. 2023;51(12): 2629-2633. doi:10.1007/s10439-023-03272.
 33. Svab I, Klemenc-Ketis Z, Zupanic S, New challenges in scientific publications: Referencing, artificial intelligence and ChatGPT, *Zdr Varst*. 2023;62(3): 109-112. doi:10.2478/sjph-2023-0015
 34. Hammad M. The impact of artificial intelligence (AI) Programs on writing scientific research. *Ann Biomed Eng*. 2023;51(3): 459-460. doi:10.1007/s10439-023-03140-1.
 35. Christou P, How to use Artificial Intelligence (AI) as a resource, methodological and analysis tool in qualitative research?. *The Qualitative Report*. 2023;28(7): 1968-1980. doi:10.46743/2160-3715/2023.6406.
 36. Lubowitz JH. Guidelines for the use of generative artificial intelligence tools for biomedical journal authors and reviewers. *Arthroscopy: The Journal of Arthroscopic & Related Surgery*. 2024;40(3): 651-652.
 37. Tang A, Li KK, Kwok KO, Cao L, Luong S, Tam W. The importance of transparency: declaring the use of generative artificial intelligence (AI) in academic writing. *Journal of Nursing Scholarship*. 2024;56: 314-318. doi:10.1111/jnu.12938.
 38. Wagner G, Lukyanenko R, Pare G. Artificial intelligence and the conduct of literature reviews, *J. Inform. Technol.* 2022;37(2): 209-226. doi:10.1177/02683962211048201.
 39. Ossa LA, Lorenzini G, Milford SR, Shaw D, Elger BS, Rost M. Integrating ethics in AI development: a qualitative study. *BMC Medical Ethics*. 2024;25(1): 1-11. doi:10.1186/s12910-023-01000-0.
 40. Pinzolit R. AI in academia: An overview of selected tools and their areas of application. *MAP Education and Humanities*. 2023;4(1): 37-50. doi:10.53880/2744-2373.2023.4.37.
 41. Limongi R. The use of artificial intelligence in scientific research with integrity and ethics. *Future Studies Research Journal: Trends and Strategies*. 2024;16(1): e845. doi:10.24023/FutureJournal/2175-5825/2024.v16i1.845.
 42. Özdemir L, Bilgin A. Sağlıkta Yapay Zekanın Kullanımı ve Etik Sorunlar. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*. 2021;8(3): 439-445. doi:10.54304/SHYD.2021.63325.
 43. Güvenilir Yapay Zeka İçin Etik Kurallar, Yapay Zeka Yüksek Düzey Uzman Grubu, Avrupa Komisyonu, 2019.
 44. Yapay Zeka Sistemlerinin Kullanımında Kamu Görevlilerinin Uyması Gereken Etik Davranış İlkeleri, T.C. Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 2024.
 45. Bensason İ, Dericioğlu Egemen A, Kaspi R, Küzeci E, Sezgin Ö, Uyan B. Yapay Zekâ Etik İlkeleri ve Hukuki Düzenlemeler Raporu. Türkiye Yapay Zekâ İnisyatifi (TRAI), 2024.

BÖLÜM 15

SAVUNMASIZ GRUPLARDA ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR VE UYGULAMALAR

*Hüsniye ÇALIŞIR*¹

GİRİŞ

Savunmasız bireylerle yapılan araştırmalarda etik kurallara daha fazla hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir. Bu bireyler ya da gruplarla yapılan araştırmaların planlanma, yapılma ve paylaŐılma sürecinde etik ihlallerin gerçekte olma olasılığı daha fazladır (1). Araştırmalarda savunmasız grupların haklarına saygı gösterilmemesi, bu grupların maruz kaldığı riskleri daha da artırabilir ve araştırma etik ilkelerini ihlal edebilir. Çocuklar, zihinsel engelli bireyler, ruhsal bozukluğu olan bireyler, yaŐlılar, hükümlüleri (mahkúmlar), göçmenler/mülteciler ve okuma yazma bilmeyen bireyler korunmaya gereksinimi daha fazla olan savunmasız bireylerdendir (2). Bu bölümde, savunmasız bireyler ya da gruplarla (çocuklar, zihinsel engelli bireyler, ruhsal bozukluğu olan bireyler, yaŐlılar, hükümlüleri, göçmenler/mülteciler, okuma yazma bilmeyen bireyler vb.) yapılan araştırmalarda etik dışı davranışlar ve uygulamalar ele alınmıŐtır. Aynı zamanda araştırmalarda kişisel verilerin kullanılması ve gizlilik hakkına saygı gösterilmemesi konularına da yer verilmiştir. Son olarak bu bölüm araştırma sürecinde yukarıdaki etik sorunlar ve hak ihlallerini önlemek için bazı önerileri de içerir. AŞağıda, savunmasız bireyler ve gruplarla yapılan araştırmalarda etik dışı davranışlar ve uygulamalarla ilgili bilgiler sunulmuŐtur.

SAVUNMASIZ BİREYLER VE GRUPLAR

Belmont Raporu, insan denekleri korumak için kapsamlı etik ilkeleri incelemek ve belirlemek amacıyla 1979 yılında yayımlanmıŐtır. Bu rapor “*Biyomedikal ve DavranıŐsal Araştırmalarda İnsan Deneklerin Korunmasına ilişkin Etik İlkeler ve Yönergeleri*” kapsar

¹ Prof.Dr. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Hemşirelik Fakúltesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD., hcalisir@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-5440-5431

KAYNAKLAR

1. Pittaway E, Bartolomei L, Hugman R. 'Stop stealing our stories': The ethics of research with vulnerable groups. *Journal of Human Rights Practice*. 2010;2(2): 229–251. <https://doi.org/10.1093/jhuman/huq004>
2. White MG. Why human subjects research protection is important. *Ochsner Journal*. 2020;20(1): 16-33. doi: 10.31486/toj.20.5012.
3. Adashi EY, Walters LB, & Menikoff JA. The Belmont Report at 40: Reckoning with time. *American Journal of Public Health*. 2018; 108(10), 1345–1348. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2018.304580>
4. Miracle VA. The Belmont Report: The triple crown of research ethics. *Dimensions of Critical Care Nursing*. 2016;35(4): 223-228. doi: 10.1097/DCC.0000000000000186
5. Nagai H, Nakazawa E, Akabayashi A. The creation of the Belmont Report and its effect on ethical principles: a historical study. *Monash Bioethics Review*. 2022;40(2): 157-170. doi: 10.1007/s40592-022-00165-5.
6. Barrow JM, Brannan GD, & Khandhar PB. Research ethics. In: StatPearls. StatPearls Publishing. 2022.
7. Davidson N, Hammarberg K, & Fisher J. Ethical considerations in research with people from refugee and asylum seeker backgrounds: a systematic review of national and international ethics guidelines. *Bioethical Inquiry*. 2024;21: 261-284. <https://doi.org/10.1007/s11673-023-10297-w>
8. Gordon BG. Vulnerability in research: basic ethical concepts and general approach to review. *Ochsner Journal*. 2020;20(1): 34-38. doi: 10.31486/toj.19.0079.
9. National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research. *The Belmont Report 1979*. (20/11/2024 tarihinde <https://www.hhs.gov/ohrp/regulations-and-policy/belmont-report/read-the-belmont-report/index.html> adresinden ulaşılmıştır).
10. The National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research. *The Belmont Report ethical and policy issues in research involving human subjects*. 2001. (16/11/2024 tarihinde <https://bioethicsarchive.georgetown.edu/nbac/human/oversumm.html> adresinden ulaşılmıştır).
11. World Medical Association [WMA]. *Declaration of Helsinki – Ethical principles for medical research involving human participants*.
2024. The 75. WMA General Assembly, Helsinki, Finland, October 2024. (30.11.2024 tarihinde <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-helsinki/> adresinden ulaşılmıştır).
12. Jain S, Kuppili PP, Pattanayak RD, et al. Ethics in psychiatric research: Issues and recommendations. *Indian Journal of Psychological Medicine*. 2017;39(5): 558-565. https://doi.org/10.4103/IJPSYM.IJPSYM_131_17
13. Açıkgöz PÖ. Küçük ve kısıtlılara yönelik klinik araştırmalarda velayet ve vesayet: Geleneksel derleme. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi*. 2022;30(3): 332-341.
14. National Library of Medicine. *Variolation. History of Medicine at NLM*. 2024. (30.11.2024 tarihinde https://www.nlm.nih.gov/exhibition/smallpox/sp_variolation.html adresinden ulaşılmıştır).
15. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi. *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. 1982. (16/11/2024 tarihinde <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/> adresinden ulaşılmıştır).
16. Altuntaş Çalın G, Elmas S. hemşirelik uygulamalarında aydınlatılmış onam. *Akdeniz Hemşirelik Dergisi*. 2023;2(2): 65-72.
17. Snipstad ØIM. Concerns regarding the use of the vulnerability concept in research on people with intellectual disability. *British Journal of Learning Disabilities*. 2022;50(1): 107-114.
18. Gordon EJ, Prohaska TR. The ethics of withdrawal from study participation. *Accountability in Research*. 2006;13(4): 285-309. doi: 10.1080/08989620600848645.

19. Endres S, Evers T, Rothenberger L. On equal terms? *Publizistik*. 2024;69: 267–297. <https://doi.org/10.1007/s11616-024-00856-5>
20. Graham, A., Powell, M. A., & Taylor, N. (2015). Ethical research involving children: encouraging reflexive engagement in research with children and young people. *Children & Society*, 29(5), 331–343. <https://doi.org/10.1111/chso.12089>
21. The Ethical Research Involving Children [ERIC]. *International charter for ethical research involving children*. 2024. (30.11.2024 tarihinde <https://childethics.com/ethical-standards/> adresinden ulaşılmıştır).
22. Health Research Authority [HRA]. *Research involving children*. 2024. (25.11.2024 tarihinde <https://www.hra.nhs.uk/planning-and-improving-research/policies-standards-legislation/research-involving-children/> adresinden ulaşılmıştır).
23. TRI- Council Policy Statement. *Ethical conduct for research involving humans*. 2014. (30/11/2024 tarihinde https://publications.gc.ca/collections/collection_2015/ger-pre/RR4-2-2014-eng.pdf adresinden ulaşılmıştır).
24. Dakić T. No research for the decisionally-impaired mentally ill: a view from Montenegro. *BMC Medical Ethics*. 2020;21(1): 47. doi: 10.1186/s12910-020-00489-z.
25. Harris JI, Hanson D, Leskela J, et al. Reconsidering research exclusion for serious mental illness: Ethical principles, current status, and recommendations. *Journal of Psychiatric Research*. 2021;143: 138–143. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2021.09.016>
26. Humphreys K, Blodgett JC, Roberts LW. The exclusion of people with psychiatric disorders from medical research. *Journal of Psychiatric Research*. 2015; 70: 28–32. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2015.08.005>
27. Altawalbeh SM, Alkhateeb FM, Attarabeen OF. Ethical issues in consenting older adults: academic researchers and community perspectives. *J Pharm Health Serv Res*. 2020;11(1):25-32. doi: 10.1111/jphs.12327.
28. Cotter G. *A guide to published research on refugees, asylum-seekers and immigrants in Ireland*. 2004. (15.11.2024 tarihinde https://migrant-integration.ec.europa.eu/library-document/guide-published-research-refugees-asylum-seekers-and-immigrants-ireland_en adresinden ulaşılmıştır).
29. Jauhiainen JS, Tedeschi M. *Undocumented migrants and their everyday lives*. (eBook). 2021. (30.11.024 tarihinde <https://doi.org/10.1007/978-3-030-68414-3> adresinden ulaşılmıştır).
30. European Commission Directorate General for Research and Innovation. *Guidance note - research on refugees, asylum seekers & migrants*. 2021. 16.11.2024 tarihinde https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/guidance-note-research-on-refugees-asylum-seekers-migrants_he_en.pdf adresinden ulaşılmıştır).
31. Kişisel Verileri Koruma Kurumu (KVKK). 6698 Kişisel Verilerin Korunması Kanunu. Resmî Gazete 2016. (20/11/2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6698&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden ulaşılmıştır).
32. Kişisel Verileri Koruma Kurumu [KVKK]. *Kişisel sağlık verilerinin işlenmesi ve mahremiyetinin sağlanması hakkında yönetmelik*. Resmî Gazete. 2016. (20/11/2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161020-1.htm> adresinden ulaşılmıştır).
33. Örnek Büken N, Zeybek Ünsal Ç. Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nun biyomedikal alana yansımaları açısından değerlendirilmesi. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2017;7(2): 33–54.